

001

~~March 19th 10~~

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

01 2635 4406

B E K N O P T E
B E S C H R Y V I N G
NEVENS EENE
NAAUWKEURIGE AFGEZETTE
K A A R T
D E R
ZEVEN VEREENIGDE
NEDERLANDEN,

IN 'T KOPER GEERAGT DOOR J. VAN JAGEN,

EN OPGESTELD DOOR WYLEN DEN HEERE

W. A. B A C H I E N E,

*In deszelfs leeven Leeraar der Hervormde Gemeen-
te, en Hoogleeraar in de Sterre- en Aardryks-
kunde te Maastricht, als mede Lid van de
Hollandfche Maatschappy der Weeten-
fchappen te Haarlem.*

Uitgegeeven, ten dienfte van allen, welken een
fpoedig en klaar denkbeeld van de Ligging,
Sterkte en Gefteidheid der byzondere
Landen en Steden in de Zeven Ver-
eenigde Provintiën wenfchen te ver-
krygen.

T e A M S T E L D A M,

By DIRK ONDER DE LINDEN EN ZONN;
Bybel- en Boekverkoopers. 1793.

BEKNOPTE BESCHRYVING
VAN DE
ZEVEN VEREENIGDE
NEDERLANDEN.

§. I.

Dit *geheele Land*, waar van wy de beschryving hier be-
giinnen, is allermeest bekend met den naam NEDER-
LAND of NEERLAND, dat by verkorting zo veel zegt
als *Neder-Duitschland*, (in 't Latyn *Germania Inferior*)
in onderscheiding van *Oppen- of Hoog-Duitschland* (*Ger-
mania Superior*) waar toe wel eer, toen de *Rhynstroom*
nog by 't dorp *Katwyk* uitwaterende, de scheiding tus-
schen *Duitschland* (*Germania*) en *Frankryk* (*Gallia*) maak-
te, gedeeltelyk behoort heeft; dewyl 't wegens de af-
helling van den grond, de zeewaards aanliggende Landen
altoos eigen, veel *laager* is dan *Oppen-Duitschland*, zo
als ook blykt uit den aflowp der Rivieren, die door dit
land naar de Zee vloeijen.

Die in aanmerking neemen de *byzondere deelen*, uit wel-
ken dit Land bestaat, zyn gewoon 't *meervoudige* te ge-
bruiken, en tē zeggen NEDERLANDEN: als behel-
zende (zo men ze alle gezamentlyk neemt) *Grøninger-
land*, *Friesland*, *Overyssel*, *Drenthe*, *Gelderland*, *Utrecht*,
Holland, *Zeeland*, *Brabant*, benevens *Mechelen*, en *Ant-
werpen*, *Vlaanderen*, *Artois*, *Henegouwen*, *Namen*, *Lim-
burg* en *Luxemburg*.

§. II.

Alle *deze Landen* worden ten Oosten door 't *Duitsche*
Ryk ingesloten, zynde de deelen die 'er 't naast aanraa-
ken; 't *Vorstendom Oost-Friesland*, 't *Bisdom Munster*,
't *Graaf-*

't Graaffchap Benthem, 't Hertogdom Kleef, 't Vorstendom Meurs, 't Hertogdom Gulik, en de Aartsbisdommen Keulen en Trier. Hoewel ook een gedeelte van 't Duitfche Ryk, namelyk 't Prins- en Bisdom Luikerland, 'er midden in en door geflingert ligt.

Ten Zuiden grenzen de *Nederlanden* aan *Frankryk*, en in 't byzonder aan de Provincien, *Picardie*, *Champagne* en *Lotheringen*.

Doch voor 't overige worden zy beſpoeld door de *NOORD-ZEE*, aan welke veele derzelve onmidde'lyk paalen, maar andere door middel van de *Zuider-Zee*, die als een boezem of haay uit de Noord-Zee voortkomt; waar by ook alle de overige, die anders geheel van deeze Zeeën zouden afgezonderd zyn, egter *gemeenfchap* met dezelve hebben, door groote en bevaarbaare *Rivieren*.

Door deze gelegenheid hebben alle die Landen niet alleen het voordeel der *viſcheryen*, maar ook, dewyl de *Noord-Zee* ter eene zyde door de *Zont* met de *Oost-Zee*, en ter andere zyde door 't *Kanaal* (de Hoofden) met den *grooten Atlantifchen Oceaan* vereeniging heeft, zoo ſtaat daar door van hier de weg open naar *alle gewesten* der geheele aarde, om met derzelve ingezetenen eenen *ſterken koophandel* te kunnen dryven, door de *fcheepvaart*.

§. III.

Dewyl nu de gemeenſte *hanteering* der inwooners eens lands afhangt van dezelfs *gelegenheid*, zo wel als van dezelfs eige *grond-geſteltenis*, zo ziet men hier de ware reden, waarom de gemeenſte *hanteering der Nederlanders* in den *KOOPHANDEL* beſtaat.

Hoewel hier ook by komt, dat de Nederlanders naar gelang hunner *ongemeene volkrykheid*, geene genoegzame uitſtrektheid van grond bezitten, om *al hunnen nooddruf*t van hunnen eighen bodem te kunnen ontyangen, en daar door tot de noodzaaklykheid gebragt zyn, om van elders te haalen, 't geen hen in hun eighen land ontbreekt.

Zy zyn wegens de *gelykheid van den grond* (immers aan de meeste oorden) wel genoeg voorzien van *vette weilanden* voor 't Veé, dat vereiſcht wordt om hen 't *zuivel* te beſchikken; Boter en Kaas zyn hier zo overvloedig, dat by aldien geen *ſterfte* onder de *runder-beeſten*, met welke de regtvaerdige God, onder veele andere plaagen, ons federt eenige jaaren zo bitter bezogt heeft, dit verhinderde, de ingezetenen daar van voor

zich

zich zelve niet alleen genoeg zouden hebben, maar daar van ook in groote menigte aan hunne gebuuren kunnen mededeelen.

Ook heeft men in deeze landen geen gebrek aan veelerhande soort van de sijnaklykste *boomvrugten*.

Doch zy leveren niet zo veel voorraad van *Koorn* uit als de ingezetenen van nooden hebben, want schoon dit wel in eenige Provinciën, als *Gelderland*, *Zeeland*, *Brabant*, *Vlaanderen* en *Artois* zeer weelderig groeit, zo kan dit egter niet toereiken, om de behoeftens van zo veele inwooners, ook van de andere Provinciën, te vervullen, waarom 't *Koorn* dan ook jaarlyks uit *Lyssand*, *Koerland*, *Pruisfen* en *Poolen*, over de *Oost-Zee* moet worden aangevoerd.

Daar benevens heeft men in ons land geen *Goud*- of *Zilvermynen*, niet veel *Tser*, *Koper*, *Tin* of *Lood*, geen genoegzaam *Hout*, noch andere *Schepsgeredtschappen*, van gelyke geen *Wol* genoeg, noch *Zyde* noch andere *Klederstoffen*; geen *Wynen*, *Sperrygen*, en andere noodwendigheden, die derhalven uit andere landen herwaards moeten overgebracht worden.

§. IV.

Belangende de *RIVIEREN*, die (gelyk gezegt is) de landschappen, welke van de *Zee* eenigzins verwyderd zyn, echter met dezelve gemeenschap doen hebben; zo heeft men de *Hoofdrivieren* te ondersche den van derzelver *ARMEN* en *TAKKEN*. De *Hoofdrivieren*, die dezelve bewateren, zyn deze drie: de *RHYN*, *MAAS* en *SCHELDE*.

De *RHYN*, welke in *Zwitserland*, of eigentlyk *Graubunderland*, by 't gebergte *St. Crispalt* ontspringende, van daar door *Duitschland* stroomt, begint eerst onzen bodem te betreedn by *Schenkeschans*, loopende voor by *Arnhem*, *Wageningen* en *Rheenen* tot *Wyk by Duursede*, van waar hy zich Noord-West-waards plag te wenden langs *Utrecht*, *Woerden* en *Leiden*, en in *Zee* te storten by 't dorp *Katwyk*. Doch deze oude *mond* is, zo a's *HADR. JUNIUS* (*Hist Batav. p. 107.*) uit de vroegere *Chronyken* aanhaalt, in den jaare 860, door eenen *sterken stormwind*, die tot zyn gevolg hadde eene gansche overstroming van *Holland*, door de duinen toegestopt; neemende 't *Rhynwater* sedert, hoewel onder eenen anderen naam, te weeten van de *Lek*, zynen stroom langs *Kuilsenburg*,

Nanen en *Schoonhoven tot Krimpen*, daar het in de *Maas* stort; terwyl van deszelfs voorigen loop, die zich te *Wijk* daarvan afscheidt, niet dan een smal water, 't welk tot een *trekvaart* dient, is overgebleven, 't welk echter nog den naam *Rhyn* blijft behouden tot op den huidigen dag.

Deeze *LEK* is derhalven niet verder te erkennen, dan voor eenen *arm* van den *Rhynstroom*.

Doch behalven deeze verdeelt zich de *Rhyn* in nog twee *andere armen*, namelijk de *WAAL* en *YSSEL*.

De *WAAL* zonderde voorheen zich van den *Rhyn* af even *boven Schenkeschans*, maar sints de doorgraaving van dat berugte Kanaal, gemeenlyk 't *Pandersche gat* genoemd, in 1701, by 't dorp *Pandeven* of *Pannerden*, en gaat langs *Nimwegen*, *Thiel* en *Bommel*, waar na zy zich by de Schans *Loevestein* vereenigt met de *Maas*.

De *YSSEL* zou eigentlyk gesproken een *Hoofdrivertjen* op zich zelve zyn, 't welk zynen oorsprong neemt in 't *Munstersche* gebied: doch door een *grift* die van een weinig *boven Arnhem* tot aan *Doesburg* gaat, (van zeer vroege tyden aangelegt door den *Romeinschen Veldheer DRUSUS*, om daar door de *Veluwe*, 't *Sticht van Utrecht* en geheel *Holland*, voor den inval der vyanden te dekken, en daarom ook nog de *Drusus-vaart* genoemd) ontvangt dezelve zyn *meeste water* uit den *Rhyn*, 't welk dan langs *Zuiphen*, *Deventer* en *Kampen* naar de *Zuider-Zee* wordt afgeleid.

De *tweede Hoofdrivier* is de *MAAS*, die 't eerste begint op de grenzen van *Campagne* en *Lotheringen* in *Frankryk*, loopende langs de provincie *Luxemburg*, door *Namen*, *Luikerland* en *Over-Gelderland*, vervolgens tusschen *Neder-Gelderland* en *Brabant* tot *Loevestein*, alwaar zy met de *Waal* zamenvloeit.

Voortyds was 'er een weinig hooger nog een *drieërleie samenvloeiing*e deezer beide rivieren, namelijk by de nu vervalle Schans *Voorn*, by 't dorp *Herewarden* of *Herwaarden*, en by de Schans *St. Andries*; doch de gaten by de twee eerstgemelde plaatsen zyn voor eenige jaaren toegedamt, en is alleen dat by *St. Andries* tot hier toe, open gebleven.

De *Maas* dan by *Loevestein* zich met de *Waal* vereenigende, neemt daar den naam van *Merwe* aan, en behoudt denzelven tot *Dortrecht* toe, en, na tusschen *Gorinchem* en *Dortrecht*, vooraf gedeeltelyk na zich ontlast te hebben door de *Werkendamse killen* in 't *Biesbosch*, anders 't *Bergsche-veld* genoemd, ('t welk nog een klein

over-

overblyffel is van die groote overstroming en vernieling der 72 Zuid-Hollandsche dorpen in 1421) zo verdeelt zich deeze rivier tegen over *Dortrecht* weér in twee armen, waarvan die ter regte de *MAAS*'s, en die ter linkerzyde de *OUDE MAAS* genoemd worden; welke beide egter zich weér met elkander vermengen tegen over *Vlaardingen*, en dan onder den naam van *Maas* hunne uitwatering hebben in de *Noord-Zee*.

't Kon niet ondienstig zyn van de veelvuldige verdeelingen en zamenvloeiingen deezer twee Hoofdrivieren van ons land, de *Rhyn* en *Maas*, en derzelver armen, dit bericht te geeven, dewyl de welvaert van de ingezetenen ten platten lande, voor een groot gedeelte aan de rivieren hangt, en dit onderwerp hedendaags veel stof geeft, om 'er over te spreken, wegens de *Schade* welke men schier jaar op jaar van de *doorkwellingen* en *overstroomingen* by de doorbraak der dyken, byzonder by zwaaren ysgang, te vreezen heeft; waarom 'er dan ook zeer gezogt wordt naar een bekwaam middel, om daar in by vervolgt te voorzien.

De derde Hoofdrivier is de *SCHELDE*. Deeze begint by *Cassel* in de Fransche provincie *Picardie*; stroomt Noordwaarts door de provincien *Henegouwen* en *Vlaanderen* tot *Gent*, daar zy de *Ley*, als een van haare voornaamste takken, in zich ontvangt; gaande met verscheide kronkels voort langs *Dendermonde* en *Antwerpen*, tot tegen over *Zandvliet*, daar zy zich insgelyk in twee armen verdeelt, waar van de eene onder den naam van *OOSTER-SCHELDE* in de *Zeeuwsche stroomen* vloeit, en de andere onder den naam van *WESTER-SCHELDE*, ook wel de *HOND*, eenen zeer breeden *boezem* maakt; welke *Zee-land* affcheidt van *Vlaanderen*, en eindelyk zich ontlast in de *Noord-Zee*. Van andere rivieren van meerder aan belang, die voor 't meerder deel in de nu reeds gemelden hunne uitwatering hebben, zal nader gesproken worden, by de behandeling der *byzondere Provinciën*.

§ V.

Inmiddels dienden wy hier een kort *geschiedkundig bericht* te geeven, van de zeer merkwaardige *VERANDERINGEN*, die deezelanden in opzigt tot de *heerschappy*, by verloop van tyd, hebben ondergaan.

Van ouds waren dezelve *VERDEELD* IN *XVII* *BYZONDERE LANDSCHAPPEN*, die elk op zich zelve

geregeerd, en met *onderscheiden Tytels*, ontleend van de hoedanigheid hunner regeerders, benoemd werden.

Vier van dezelve waren HERTOGDOMMEN, name-lyk BRABANT, LIMBURG, LUXEMBURG en GELDERLAND, versta beide *Over- en Neder-Gelderland*, die toen samen voor één Landfchap gerekend wierden.

Zeven GRAAFSCHAPPEN, als VLAANDEREN, ARTOIS, HENEGOUWEN, HOLLAND, ZEELAND, NAMEN en ZUTPHEN.

Vyf HEERLYKREDEN, FRIJSLAND, GRONINGERLAND, OVERYSSSEL, UTRECHT en MECHELEN.

En eindelyk een *Marquiffaat of Markgraafſchap*, name-lyk ANTWERPEN.

Alle deeze landen werden in vroeger tyd yder door byzondere, en van elkanderen *onafhangelijke Heeren* bezeten, doch zyn daarna, deels door *erfenis*, deels door *aankoop*, deels door *huwelyken*, en deels ook door *overwinningen*, allengs in elkanderen gefmolten, tot dat zyn ten laaftten genoegzaam *alle met elkanderen vereenigd* zyn, onder de *heerſchappy van KAREL den Stouten, Hertog van Bourgogne*.

Deeze den 4 Jan. 1477, in den Veldſlag by *Nancy in Lotharingen* ſneuelende, liet een eenige dochter na, *MARIA* genoemd; welke den 19 Aug. dezelven Jaars, zich in den echt begeevende met den Aartshertog *MAXIMILIAAN van Oostenryk*, (die daarna *Roemſch Keizer* is geworden) daar door de *Nederlanden*, benevens de overige *Staatē van 't huis van Bourgogne*, tot het huis van *Oostenryk* overbragt.

Uit dit huwelyk werd den 22 Juny 1478 te *Brugge* een Zoon verwekt, *PHILIPPUS* genoemd, op wien, als zyne moeder den 27 Apr. 1483 aan een kwetsuur, door eenen val van 't paard veroorzaakt, deezer waereld overleed; de *Nederlanden*, nog by 't leven zyns vaders, vervielen, ſchoon deeze geduurende de minderjaargheid zyns Zoons de beſtuuring over dezelve waarnam.

Deeze *PHILIPPUS*, de *ſchoone* bygenoemd, trouwde in 't 18de Jaar van zynen ouderdom met *JOHANNA*, dochter van *FERDINANDUS KATHOLIKUS*, Koning van *Spanjen*, door welk huwelyk hy voor zyn nageſlacht met der tyd de geheele *Spaanſche Monarchie* verkreeg, en dus de *Nederlanden* (wier belang nooit geweest was onder zeer magtige Heeren te ſtaan) tot een voorſpel van haar ongeluk, met de *Spaanſche Monarchie vereenigd* werden.

P H I L

PHILIPPUS stierf in Spanjen in den bloei zyner jaaren, den 25 Sept. 1506, doch had by zyne gemalinne, behalven eenige dochters, ook twee Zoonen verwekt, KAREL en FERDINAND, die de eene na den anderen Keizers van 't Roomsche Ryk, en te gelyk de stichters zyn geworden van die beide Oostenryksche linien, naar dezelve de KAROLYNSCHE en de FERDINANDISCHE genoemd.

De oudste Aartshertog KAREL, die den 24 Febr. 1500 binnen Gent gebooren werd, was naauwlyks 6 jaaren oud, als zyn vader PHILIPPUS stierf, waarom de bestuuring der Nederlanden, by deszelfs minderjaargheid, met bewilgiging van zynen grootvader, Keizer MAXIMILIAAN, aan zyne moeje, MARGARETHA van Oostenryk, werd toevertrouwt tot 1515, wanneer hy de heerschappy zelfs aanvaardde, waarna hy ook in 't volgende jaar 1516 zynen Grootvader van moeders zyde, FERDINANDUS KATHOLIKUS, opvolgde in de Spaansche Koningryken, en 1519 ook zynen Grootvader van 's vaders zyde, MAXIMILIAAN, in 't Roomsche Keizerryk; wordende daar door de magtigste Vorst van geheel Europa.

Deeze KAREL, in hoedanigheid als Koning van Spanjen de I., maar als Keizer de Vde bygenoemd, was als een Nederlander van geboorte, by deeze Nederlanderen zeer bemind, en zou ongetwyfeld dezelve met rust geregeerd hebben, in geval hy den eed, by de huldding aan 's Lands Staaten plegtelyk gezwooren, (welke behelste, de Nederlanders by hunne van ouds genoote voorrechten te zullen handhaven,) heiliglyk gehouden had. Doch zyne heerschezucht deed hem reeds ten eersten onderstaan, om, gelyk in zyne andere heerschappyen, ook hier, een onbepaald gezag te oefenen, waar door hunne voorrechten gekrenkt werden tot onderdrukking van 't volk.

Hier by kwam voornamelyk, dat in 1521 en 1522, toen 't heuchlyk licht der hervorming in deeze Landen met kragt begon door te breeken, ook de wreedsste Inquisitie tegen de verkondigers en belyders der hervormde leer wierd ingevoerd, met dit gevolg, dat binnen weinige jaaren meer dan 50,000 menschen door beuls handen op de jammerlykste wyze wierden omgebracht.

Doch dit alles was slegts een beginzel der smarten. Wanneer Keizer KAREL de Vden den 25 Octob. 1555 binnen Brusfel, plegtig afland van zyne regering had gedaan, ten behoeve van zynen Zoon PHILIPPUS II, die een monster in wreedheid was, namen alle die verdrukkingen, in weérwil van de alleruoemdigste vertoo-

gen dagelyks toe, tot dat de *vryheidlievende Nederlanders*, geen ander middel ter verlossing hebbende te hoopen, gedrongen wierden om deezen *Koning van Spanjen*, de gehoorzaamheid op te zeggen, en zich te *wapeven* tegen 't geweld, waar mede men hen tot zulk eene *slaverny* poogde te dwingen, in hoope dat zy daar door hunne geheele *vryheid* verwinnen mogten. Hier uit rees derhalven een zeer bloedigen oorlog, die in 1568 onder deezen PHILIP II begonnen, onder PHILIP III voortgezet, en onder PHILIP IV besloten werd, in 1648 by den *Munsterfchen Vreede*, waar by de inwooners, doch alleen der *VII Provinciën*, voor een *vry volk*, en deszelfs *Staatën* voor *wettige Overheden* verklaard, en niet alleen door *Spanjen*, maar ook door alle andere *Mogendheden van Europa*, daar voor erkend werden.

Hoe veele, en welke groote en tegen aller menfchen verwagting uitvallende *veranderingen*, in deezen 80 Jaarigen Oorlog, op elkanderen gevolgd zyn, vooräl onder het bewind der eerste *Prinzen van Oranjen*, WILLEM I en deszelfs beide Zoonen MAURITS en FREDERIK HENDRIK; kan in de *Gefchiedfchriften* van EMANUEL VAN METEREN, BOR, VAN RHEID, LE CLERC en anderen, worden nagezien.

§. VI.

Ondertusfchen heeft men hier nu den regten *grond* van de VERDEELINGE, welke men van dien tyd af heeft beginnen te maaken, onder alle de XVII te vooren genoemde Provinciën, waar door zy worden onderscheiden in ZEVEN VEREENIGDE, die namelyk, welke by den *Munsterfchen vreede* van de *Spaansche heerschappy* afgefcheurd zynde, een *vrye Republiek* op zich zelve hebben uitgemaakt; en TIEN toen zogenoemde SPAANSCH E PROVINCIËN, die by dien zelfden vreede tot de *Spaansche heerschappy* te rug gekeerd zyn; van welke, en wel yder in 't byzonder, wy hier eene beknopte *beschryving* hebben opgegeeven.

§. VII.

DE ZEVEN VEREENIGDE PROVINCIËN worden dus genoemd naar de *vereeniging (Unie)* die door derzelve Staatën, onderling onder zekere voorwaarden, geslooten is, binnen *Utrecht* 1579.

Tot

Tot deze behooren (naar de order, zo als zy in opzigt tot elkanderen liggen, opgenoemd) 1 ZEELAND, 2 HOLLAND, benevens het daar onder gerekende *West-Friesland*, 3 UTRECHT, 4 GELDERLAND, of eigentlyk *Neder-Gelderland*, waar toe ook *Zutphen*, ('t welk wel eer eene *byzondere Provincie* was) nu mede behoort, 5 OVER-YSSEL, 6 FRIESLAND en 7 GRONINGERLAND.

Waarby nog eindelyk komt het landschap *DRENTHE*, staande, volgens zekere voorwaarden, onder de *bescherming* der *vereenigde Nederlanden*.

Alle welke Provincieën naar de grootste, magtigste, en volkrykste onder alle, voornamelyk by de *uitlanders*, blootelyk met den naam van HOLLAND pleegen uitgedrukt te worden.

§. VIII.

Van *Regeeringsvorm* zyn deeze *Nederlanden* dan een *Republiek*, of liever, yder der Provincieën een *byzondere Republiek* of *Gemeenebest* op zich zelve, waar van de *opperste Regeerders* zyn de *Staaten*, welken worden afgevaardigd doorgaans uit de *Edelen* en *Burgers*, anders de *Ridderfchap* en *Steden* genoemd, en die yder in 't hunne 't bestuur hebben over alles, zo over 't geen de geldmiddelen, als 't geen den Staat der Regeering en Rechtspleeging van hunne *byzondere Provincie* raakt, voerende den titel van *Edel-Mogende Heeren*, uitgezonderd die *van Holland*, welke *Edele Groot-Mogende* worden genoemd.

Doch ter bestelling van 's Lands *Gemeene Zaaken*, die den *Godsdienst*, *Koophandel*, *Vrede* en *Oorlog*, de *Verbtenisfen* met andere *Mogendheden* en dergelyke betreffen, is 'er nog eene *Algemeene Vergadering* famen gesteld uit *afgevaardigden* der *Staaten*, van de *byzondere Provincieën*, daarom de *Staaten Generaal* genoemd, wier leden den titel hebben van *Hoog Mogende Heeren*, en die te gelyk 't *opperste gebied* voeren over de *zogenoemde Generaliteits landen*, waar door men verstaat eenige deelen der *tien andere Provincien*, die door *Spanjen* aan de *Republyk* afgeftaan zyn.

Aan deeze *Staaten Generaal*, die altoos hunne *byeenkomsten* in 's *Hage* houden, zyn ondergeschikt de *Heeren Raaden van Staaten*, die voornamelyk 't opzigt hebben over de *Landmagt*, de *Vestingen*, de *Mogazynen* en al-

ler.

ierhande Krygsbehoefkens, met één woord, al wat tot de *bescherming* der Republiek aan de *Landzyde* vereischt wordt, gelyk ook over de uitgaave der penningen, die tot dit alles jaarlyks zo in vrede als in oorlogstyd, door de byzondere Provinciën moeten besteed worden.

Hoewel deeze laatstgenoemde last ook gedeeltelyk is toevertrouwd aan de Heeren *Raaden*, afgevaardigd ter *Generaliteits Rekenkamer*, die daarom met de *Raaden van Staaten* eene naauwe verbintenis hebben.

Gelyk ook aan de Staaten Generaal ondergeschikt zyn de Heeren *Raaden ter Admiraliteit*, die 't bewind hebben alleen over de *Zee-Zaaken*, zynde in vyf *Kamers* verdeeld, die hun verblyf hebben te *Amsterdam*, *Rotterdam*, *Hoörn* of *Enkhuizen*, *Middelburg* en *Harlingen*.

Bovendien heeft ons *Gemeenebest*, ten aanzien van de *Regeeringsvorm*, eene merkelyke veranderinge ondergaan in 1747, wanneer 't *Stadhouderschap*, benevens de daar aan verknogte hooge Waardigheden van *Capitein* en *Admiraal-Generaal* over de geheele Krygsmagt, (zynde federt den dood van zyne Koningl. Majesteit van Groot-Brittanje, WILLEM III, in de meeste Provinciën zo lang opgeschort geweest) weder is ingevoerd; over *alle de Provinciën algemeen* geworden, en zelfs ook over de *Generaliteits landen* uitgestrekt: en door 's Lands Staaten eenpaarig opgedraagen, en zulks *erfelyk*, zo wel ten aanzien der *Vrouwelyke* als der *Mannelyke linie*, aan zyne DOORLUCHTIGE HOOGHEID, den Heere PRINCE VAN ORANJEN EN NASSAU, WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, die reeds het *Stadhouderschap* over drie Provinciën *Friesland*, *Groningerland* en *Gelderland* bekleedde; en die daarom hier toe in aanmerking moeste komen, dewyl zyn Doorl. Hoogheid uit denzelfden *Stamvader* met alle de *Prinsfen van Oranjen*, die voorheen 't *Stadhouderschap* over de meeste Provinciën bekleed hebben, afdaalde; namelyk uit WILLEM *den Ouden*, en ook wegens 't huwlyk van zynen Overgrootvader WILLEM FREDERIK *van Nassau-Diets*, met de Dochter van FREDERIK HENDRIK *van Oranjen*, ALBERTINA AGNES, nog nader, schoon naar de vrouwelyke linie, zynen oorsprong rekende: om welke reden zyn vader JAN WILLEM *van Nassau-Diets*, door Koning WILLEM III, als de naaste in den bloede, tot zynen *algemeenen erfgenaam verklaard* werd, van alle zyne tytels en goederen.

Deeze Vorst had, uit deszelfs *huwlyk* met de Prin-
ce

ces **MARIA LOUISA van Hessen-Kassel**, gemelden *Erfstadsouder* verwekt, die geboren werd na zyns vaders dood, den 1 Sept. 1711, en gehuwd met de *Kroon-Prinse van Groot-Brittanje*, **ANNA**, Dochter van Koning **GEORGE II**, uit welk huwlyk twee kinderen gebooren zyn, eerst *Prinse KAROLINA* den 28 Febr. 1743 en daarna *Prins WILLEM* den 8 Maart 1748. Op wien, als den *vyfden* van deezen naam, sedert deszelfs *Vader* door eenen vroegtydigen dood wechgenoomen werd, alle de hooge en aanzienlyke *waardigheden*, door dien Vorst bezeten, by *erfrecht* gevallen zyn; wordende, gedurende deszelfs minderjaargheid, het *Stadsouderlyk bewind* gevoerd door Haare *KONINGLYKE HOOGHEID*, zyne Moeder, in de hoedanigheid als *Couvernante en Voogdesse der Vorstelyke kinderen*.

§. IX.

Den *Godsdienst* belangende, die in ons Land de heersehende is, deeze is de *hervormde Christelyke Godsdienst*, tot welker omhelzing en bescherming de *Staatens des Lands* zich plegtig verbonden hebben, by het *Utrechtsche Vereenigings-verbond* 1579, en nog uitdruklyker in den jaare 1583: Gelyk dan ook de *rechtzinnige leer*, die de *regel des geloofs* in deezen Godsdienst, en vervat is in de *bedydenis der Nederlandsche Kerken*, overeenstemmende met den *Heidelbergischen Katechismus*, by gelegenheid dat dezelve door **JAC. ARMINIUS**, en nog meer, door zyne navolgers, op eene zeer gevaarlyke wyze ondermynd werd, nader bevestigd is geworden, op de *algemeene groote Kerkvergadering*, gehouden binnen *Dortrecht* in de jaaren 1618 en 1619.

Daarom wordt deeze Godsdienst overal, en in 't openbaar met haare vereischte plegtigheden waargenoomen, niet alleen in onze eige *moedertaal* ten dienste der inboorlingen, maar ook in de *Hoogduitsche, Fransche en Engelsche taalen*, aan zulke plaatsen, daar men, ter oorzake van den *Koophandel*, veele van die vreemdelingen heeft.

Echter wordt ook, by *oogluiking*, *vryheid van Godsdienst* vergund (zo men alleen de *Sociniaanen* uitzondert) aan alle andere *zogenoemde Christen gezindheden*, onder welke de meesten in aantal zyn de *Roomschgezinden*, die zelfs aan sommige plaatsen, inzonderheid ten *plattens lande*, dat der *Gerreformeerden* overtreffen.

Van

Van gelyke vordert het belang van den Koophandel; het ook *de Jooden* in ons land geduld worden; die daarom hier en ginder hunne *Synagogen* hebben.

§. X.

Van de *Geaartheid der ingezetenen* plag men eertyds meer tot *lof* te kunnen spreken dan tegenwoordig: de *oprechtheid, nedrigheid, eerbaarheid, maatigheid, spaarzaamheid, regtvaardigheid, arbeidsaamheid*, en dergelyken, waren de *deugden*, die hen deden uitmunten boven veele andere volken. Doch zy zyn, helaas! in veele stukken van de pryswaardige hoedanigheden hunner voorvaderen afgeweken: de toevloed van zoo veele *Vreemdelingen* naar ons land, die door de groote *vyheden*, zo in den *Godsdienst* als in den *Burgerstaat*, gelyk ook door den Koophandel derwaards gelokt worden, en door den tyd met de eige inboorlingen zig vermengen, heeft den *inborst der Nederlanderen* merkelyk verbasterd; alzo met deeze ook hunne *gebreken* ten lande ingefloopen zyn, en door de inwooner: aangenomen; zynde het in den aart van *alle menschen*, die van natuure toch *verdorven* zyn, dat zy veel eer 't *kwaade* navolgen, dan 't goede. Men kan egter ook als een oorzaak deezer uitwendige verandering aanmerken de *rykdommen*, die door den *Koophandel* naar alle oorden der waereld, vooral sedert de oprigting der *Oost- en West-Indische Maatschappyen*, herwaards toegevloed zyn, die zeer veel voedsel geeven aan die *trotsheid, overdaad, wellust* en dergelyke zonden, die onder ons heerfchen; en in weêrwil van veele en lang aanhoudende *Goddelyke oordeelen* nog dagelyks schynen aantewasfen.

§ XI.

Deeze dingen in 't gemeen van onze *Nederlanden* aangemerkt hebbende, zo gaan wy over tot *elke Provincie* in 't byzonder, beginnende met

Z E E L A N D.

't Welk van ouds geweest is een *Graaffchap*, gelyk 't ook nog ter gedachtenis daar van dus getituleert wordt. Deeze Provincie bestaat alleen uit *Eilanden*, 't eene grooter dan 't andere, welke gedeeltelyk door *de Maas*, doch meest door *de Schelde*, by haare uitwaateringen in de

Noord-

Noord-Zee gevormd, en dus door derzelve boezems, die ruim en breed zyn, van elkanderen afgezonderd worden, waar van deeze Provincie ook den naam *Zeeland*, als een land dat aan en in de zee ligt, ontvangen heeft.

Deeze Eilanden zyn VIII in getal, naamelyk WALCHEREN, ZUID-BEVELAND, WOLFERS-DYK, NOORD-BEVELAND, SCHOUWEN, DUIVE-LAND, TER-THOLEN en PHILIPPPELAND.

Alie welke Eilanden (zo men alleen *Walcheren* en *Schouwen* uitzondert, die aan den Zeekant eenige duinen hebben) van rondsom met hooge en zwaare dyken, tot groote kosten tegen de overstrominge beveiligd moeten worden.

De gansche Provincie wordt door den *regterarm* der *Schelde* in twee zogenoemde QUARTIEREN verdeeld, waar van 't eene *Beooster-* en 't andere *Bewester-Schelde* genoemd wordt.

I. Tot BEWESTER SCHELDE behoord

I. WALCHEREN, waarop ligt de *Hoofdstad* der geheele Provincie, MIDDELBURG, een groote Stad en wel vervuld van inwooners, zynde ook voorzien van een Doorluchtige *School*; zy dryft eenen sterken Koophandel, waartoe deszelfs gelegenheid haar zeer bevorderlyk is, dewyl zy, schoon midden in 't land liggende, egter gemeenschap heeft met de *Hond* of *Wester-Schelde*, en daar door met de *Zee*, door een diep en wyd *Kanaal*, 't welk by hoog water van de zwaarst geladen Schepen kan bevaaren worden.

VLISSINGEN en VEER of KAMP-VEER zyn de twee andere stem hebbende steden van dit eiland; liggende beide even verre, te weeten niet meer dan één uur gaans van *Middelburg*: deze maaken samen uit een *Marquisaat* of *Mark Graaffschap*, behorende aan 't *Huis van Oranjen* al zedert den tyd van Prins WILLEM I, en geevende te gelyk de waardigheid van *eerste Edele* der Provincie. *Vlissingen* is ongelyk groter dan *Veer*, en ook voorzien van een ruim *dok* of bekwaame plaats om 'er 's Lands *oorlogschepen* te leggen, 't welk in 1750 hersteld en verbeterd is.

Arnemuiden, by verkorting doorgaans *Armuien* genoemd, is een klein steedjen, 't welk voorheen in eenen veel bloijender toestand geweest is dan tegenwoordig.

Rammekens of *Rammetsjes*, is eene kleine *schans*, doof Keizer KAREL V gesticht, en dienende om den mond van de haven van *Middelburg* te beschermen: zy draagt ook den naam van *Zeeburg*.

Voorts

Voorts heeft men op dit eiland nog veele aanzienlyke *vlekken en dorpen*, onder welke de voornaamste zyn *Domburg*, *Zeeooskerke*, *Oost- en West-Kappel* en anderen.

Voorts ziet men een weinig westwaards van *Middelburg*, 't *Lusthuis der Hooge*, behoorende aan 't Hoog Adelyk huis van *Borselen*, naar 't welk de tegenwoordige Heer, eerste Edele van Zeeland, den titel van *Borselen van der Hooge* voerd.

2. 'T Eiland ZUIDBEVELAND was voorheen ook voorzien van drie *voortreffelyke steden* BORSELEN, ROMMERSWAAL en GOES OF TER GOES; doch de twee eerst gemelden zyn in 1532 door eene overstroming weggespoeld, benevens haare *ommelanden*, en de daar in leggende *Dorpen*.

Van *Rommerswaal* zyn nog eenige weinige overblyffels te zien aan den oever van de *Ooster-schelde*, doch al 't Land, dat daar aan Zuidwaards lag tusschen de *Ooster- en Wester-schelde* ingesloten, is t'eenemaal onbewoonbaar, door dien het daaglyks by elke ty of vloed onder water staat, daarom wordt dit het *verdronke Zuid-Beveland* genoemd.

Goes ligt in 't Noorder gedeelte van dit Eiland niet verre van den arm der *Ooster-schelde*, de *Schenge* genoemd: is van binnen sierlyk bebouwd en van buiten tamelyk versterkt.

Naar deze Stadt wordt gemeenlyk 't gansche Eiland, 't *Land van Ter Goes* genoemd.

Onder de *vlekken en dorpen* van dit Eiland zyn byzonder aantemerken; *Borselen*, een *Barony*, liggende in 't westen van 't Eiland, en niet verre van de plaats, daar eertyds de *Stad Borselen* gelegen heeft; ook *Bizelingen*, *Schora* en *Vlake*; welke laatste twee plaatsen eenen naam gekregen hebben door GOOSUYN VAN BUITENDYK, die hier Predikant zynde, wegens zyn aankleven van de schandelyke gevoelens der *Hattemisten*, in 1711, van zyne bediening werd afgezet.

Voorts *Kloetingen*, *Kruiningen* en anderen die in de *Kaart* konnen nagezien worden.

3. WOLFERSDYK is 't kleinste van alle de Eilanden, en heeft niets aanmerklyks dan een dorp, *Nieuwland* genoemd.

4. NOORD-BEVELAND was voorheen 't vrugtbaarste en aangenaamste van alle de Zeeuwfche Eilanden, men vond 'er op, behalven de Stadt *Kortgene*, ook eenige zeer bloejende *dorpen*: doch door den zelfden *vloed* van

1531 is alles ondergelopen, zo dat van 't geheele Eiland, niets dan eenige toorens, boven 't water uitsteekende, is te zien geweest: omtrent 100 jaaren laater de grond allengs verhoogd geworden zynde, heeft men dit Eiland weér bedykt, en van nieuw bevolkt, zo dat 'er nu, behalven een groot vlek, niet verre van de gemelde Stad, en mede Kortgene, of door de wandeling Kortjyn genoemd, nog drie do pen zyn aangelegt.

't Water, 't welk de beide Eilanden Noord-Beveland en Wolfersdyk van elkander scheidt, wordt de Zuid-vliet genoemd.

II. Tot het andere Quartier BE-OOSTER SCHELDE, worden gerekend.

1. De Eilanden SCHOUWEN en DUIVELAND, die niet dan door een kleinen waterloop, het Dykwater genoemd, van elkanderen afgezonderd zyn.

Op SCHOUWEN is de eenigste stad die stem in staat heeft ZIRKZEE, de oudste stad van gansch Zeeland, zo gezegt wordt reeds gesticht in den jaare 849; een goede Koopstad, die door eene lange Haven gemeenschap met de Ooster-Schelde heeft.

BROUWERSHAVEN is van veel minder aangelegenheid, echter daar door aanmerkelyk, dat zy de geboorteplaats van den beroemden Pensionaris JACOB CATS geweest is.

BOMMENE plagt een stad te zyn, behoorende aan Holland, doch is mede door 't water bedorven.

DUIVELAND, dat dus genoemd zou zyn, van de menigte der duiven, die zich daar onthouden, behoort in eigendom aan de stad Zirkzee, die 't zelve door koop magtig is geworden.

Hier zyn geen steden, maar alleen sommige Dorpen, als Kapelle, Bruinisse, Ouwver-en Nieuwerkerk, Vianen, enz.

2. 't Eiland van TER THOLEN, liggende van Duiveland Zuid-Oostwaards, met 't water de Ketten, tuschen beide, heeft dezen naam ontvangen van de stad Ter Tholen of Tholen, de eenigste van dit Eiland, liggende aan de rivier de Eendracht, en zynde eenigermate gesterkt.

Op dit Eiland ligt ook 't schoone vlek St. Maartensdyk eene heerlykheid, behoorende aan 't Vorstelyk huis van Orange.

En de Dorpen St. Anneland, Stavenisse, Scherpenisse, Poortvliet, en Oud-Vosmar.

Nog wordt tot het Eiland van Ter Tholen gerekend ee-

ne smalle streek lands, over de rivier de *Eendracht*, en grenzende aan *Brabant*, doch waar in men niets vindt dan 't dorp *Nieuw-Vosmar*.

Noordwaards van *Ter Tholen* ziet men nog een klein Eilandjen *St. Philipsland* genoemd, met een dorp van den zelfden naam; 't welk daar van eenigzins aanmerkelyk is, dat de berugte *PONTIAAN VAN HATTEM*, stichter van die zielverderflike *secte* der *Hattemisten*, daar 't *Leeraar-ambt* bekleedt heeft, doch reeds 1683 door eene zogenoemde *cætus*, is afgezet.

§ XII.

De naast aan *Zeeland* liggende Provincie is

H O L L A N D.

Welke insgelyks *den Graaflyken titel* voert, dewyl zy van ouds door *Graven* is beïtuurd geworden. Zy heeft haaren naam zonder twyfel ontvangen van haare laagheid en *holligheid van grond*, willende zo veel zeggen als *Holland*.

Deze Provincie strekt zich ten Westen uit langs de *Noord-Zee*, en is daar ook voorzien van goede *duinen*, tegen den slag van 't *Zee-water*, hoewel het land aan de *andere zyde*, daar de *Zuider-Zee* tegen stoot, ook door *dyken* moet behouden worden.

Voor 't meerder deel bestaat deze Provincie in *Weilanden*, op welke eene groote menigte van melkkoejen worden gevoed, waarom ook de *Boter* en *Kaasmakery* de voornaamste hanteering der opgezetenen ten platte lande is.

Egter heeft men 'er ook, voornaamlyk in haare midden-deelen, veele *Veengronden*, waar uit de beste soort van turf gegraven en gebaggerd wordt. Gelyk ook de naamen van verscheide dorpen daar omtrent liggende, dit genoegzaam uitwyzen, als *Waver-veen*, *Amstel-veen*, *Aarlander-veen*, *Waddinx-veen*, *Zoute-veen*, enz. En in *Noord-Holland*, daar zulke *Veenlanden broeken* genoemd worden, vindt men daarom ook zo veele dorpen welke naamen op *broeken* uitgaan, als *Broek in Waterland*, en *Broek aan den Langendyk*, *Hensbroek*, *Spanbroek*, *Benningsbroek*, *Lutkebroek*, *Grootebroek* en *andere*.

Benige van die oorden, welke door den tyd gansch uitgebaggerd en tot *Meiren* geworden waren, zyn naderhand droog gemaalen en bedykt, waar door zy tot schoone

Wei-

Weilanden geworden zyn, als de *Zype*, *Hr. Huijgewaerd*, de *Woggemeer*, de *Beeffer*, *Wormer*, *Purmer*, de *Hazerzoufche* en *Westveensche plasfen*, de *Diemermeir* en de *Zoetermeersche Meir*.

Gelyk 'er ook een ontwerp geweest is om dit zelfde omtrent de *Haarlemmer meir* in 't werk te stellen.

Behalven de *grootte Rivieren*, die de *Nederlanden* be- wateren, en die *Holland* dus met de andere Provincien gemeen heeft, waar van §. IV. gewaagd is. heeft deeze Provincie nog haare *byzondere* en *kleindere Rivieren*; als de *Tffel*, de *Goowe*, de *Vlist*, de *Rotte*, de *Schie*, het *Spaarne*, de *Amstel*, de *Kromme Amstel*, de *Vecht*, de *Zaan* en andere meer; deze rivieren zyn daar beneven allerwegen *door griften* in eikanderen geleid, door welke men alle dagen op gezette uren met trekfchuiten zeer spoedig, en voor een geringen prys, van de eene stad naar de andere reizen kan, en ook tot groot gerief voor den binnenlandfchen Koop-andel allerlei goederen kan verzenden

Door middel van 't *Y*, zynde een Golf der *Zuider-Zee*, die van de *Beverwyk* langs *Amsterdam* naar de *Zuider-Zee* gaat, wordt gansch *Holland* in twee *byzondere* oogenoemde *Quartieren* verdeeld, te weeten in 't *Zuider-* en 't *Noorder-Quartier*, wordende 't eerste *ZUID* en 't andere *NOORD HOLLAND*, ook 't eerste alleen *HOLLAND* en 't andere *NOORD-HOLLAND*; en *WEST-FRIESLAND* genoemd; alleen is hier by aantemerken, dat deze *verdeeling* zich eenigzins anders ten aanzien van 't *Kerkelyke* als het *Staatkundige* bestuur bevindt; want in 't staatkundige worden *Amsterdam* en *Haarlem* tot *Zuid-Holland* gerekend. daar zy met haare omliggende dorpen in 't *Kerkelyke* (ten einde 'er minder ongelykheid tusfchen de beide *Noord- en Zuid-Hollandsche Synoens* zoude zyn) tot *Noord-Holland* worden gebragt.

Men vindt in geen Land, door de gansche waereld, bin- nen zulk eenen kleinen omtrek, zo veele *grootte, volkry-* ke en *pragtige steden*, als in *deze Provincie*, 't geen de *vreemdelingen*, die dit in hunne eigen landen zo niet gewoon zyn, tot geene kleine verwondering verftrekt, en hen tevens een grootsch denkbeeld geeft van den *rykdom* der ingezetenen.

's *GRAVENHAGE* wordt onder deze steden niet mede geteld, dewyl 't met geen *wal of poorten* omringd is, heb- bende alleen om zich een graft, over welke aan de plaat- fen, daar men in en uitgaat, *optrek- of valbruggen* liggen.

om die rede wordt het een *Vlek* genoemd, hoewel met stads geregtigheden begiftigt, en een vlek dat in schoonheid met de voornaamste steden van gansch Neêrland, om den voorrang twisten mag. Waar by komt, dat hier de *Zetel der Regeering* niet alleen van *Holland*, maar ook van alle de gezamentlyke *Nederlandsche Provinciën* gevestigd is; gelyk ook van de *Erf-Stadhouderlyke familie* op 't *Binnen Hof*, hoewel deze ook des Zomers doorgaans haar verblyf houdt, op 't *Lusthuis de Orange-Zaal*, anders 't *huis in 't Bosch* genoemd, een half uur buiten den *Haag*, ten Noord Oosten gelegen.

I Onder de steden van **ZUID-HOLLAND** zyn de *voornaamste*, die ook alleen hunne gedeputeerden in de *Staats vergaderingen* hebben, deze elf, en wel in den volgende rang. **DORTRECHT**, **HAARLEM**, **DELFT**, **LEIDEN**, **AMSTERDAM**, **GOUDA**, **ROTTERDAM**, **GORINCHEM**, **SCHIEDAM**, **SCHOONHOVEN** en den **BRIEL**.

DORTRECHT is een der *oudste steden* van gansch *Holland*, liggende aan den linker oever van de **MERWEE** op een eiland, dat naar deze stad 't eiland, van *Dortrecht* genoemd wordt, en op welk ook ligt het dorp *Dubbeldam*. Die stad heeft eenen naam gekreegen, door de *ationale Synode* daar gehouden 1618 en 1619.

HAARLEM ligt aan 't riviertjen het *Spaarne*, dat uit de *Haarlemmer-meir* voorby de stad, te *Spaarendam*, in 't **Y** valt. Die stad is aanmerkelyk wegens de daar het allereerst uitgevonden *Drukkunst* doot **LAURENS KOSTER**. Gelyk ook wegens de *Laken- en Linnen Weeveryen*, en *Blékeryen*, hoewel de eerstgemelde voorheen daar in grooter bloei waren, dan tegenwoordig.

DELFT is een Landstad twee uren gaans ten Zuid-Oosten van den *Haag* gelegen, in welke 't gemeene Lands *Krygs Magazyn* staat: gelyk deze stad ook praat met de prachtige *Grassiede* der *Prinzen van Orange*, 1609 op kosten der algemeene Staaten in de *Nieuwe Kerk* opgerigt.

LEIDEN, aan den ouden *Rhyn* gelegen, is een stad in de oude geschied-schriften reeds vermeld onder den naam van *Lugdunum*. Doch allermeeft vermaard door 't *beleg der Spanjaarden* 1573. en 't daar op gevolgd merkwaardig *Ontzet* 1574, waar van nog alle jaaren op den 3 October, binnen die stad de *gedagtenis* gevierd wordt. Ter vergoeding der gelede schade, is daar, in het jaar aan volgende jaar 1575, door toedoen van **WILLEM I. van Orange's Lands Hooge-School** gesticht.

AMSTERDAM, of eigenlyk AMSTELREDAM, draagt dezen naam naar de rivier den *Amstel*, die 'er midden door vloeit en de stad in twee deelen, de *Oude* en *Nieuwe Zyde* genoemd, onderscheidt; 't woord *dam* betekende weleer een *sluis*, waar door men 't water kan doen in- en uitloopen, dewyl men daar aan die plaats, welke nog de *dam* genoemd wordt, zulk eenen *dam* of *sluis* had aargelegt, door welke 't water van den *Amstelsroom* in 't Y. kan worden in- en uitgelaten. Voorheen was deze stad van een eng begrip, doch is van tyd tot tyd verder uitgezet, waar door zy nu de *grootste* van ons gansche gemeenebest geworden is. Allermeeest heeft het *verval* van *Antwerpen*, veroorzaakt door de vervolging der *Spanjaarden*, die de meesté kooplieden van daar herwaards deed vertrekken, deze stad gebragt tot die grootheid en luister, in welke zy zich nu vertoont, en waar door zy tot een der *voornaamste Koopsteden* der geheele waereld geworden is.

GOUDA is een zeer fraaije stad, liggende aan den rechter-oever van den *Tsel*; ter plaatse daar de *Gouwe*, die aan dezelve den naam gegeeven heeft, in die rivier valt.

ROTTERDAM mag na *Amsterdam*, ten aanzien van deszelfs *neeringrykheid* volgen, waartoe haare ligginge aan eenen ruimen boezem van de *Maas*, die tot daar toe met de zwaarstgeladen Schepen kan worden op en afgevaaren, haar zeer bevorderlyk is; zy heeft haaren naam van 't riviertjen de *Rotte*, 't welk daar door een *dam* of *sluis* in de *Maas* vloeit.

GORINCHEM, van andere GORNICHEM uitgesprooken, is de eerst voor aanleggende stad deezer Provincie naar de zyde van *Gelderland*, daarom is zy ook tamelyk wel *gesterkt*, en verstrekt tot eene *Grens-Vesting* van deeze Provincie in 't byzonder: by deeze stad valt de *Linge* in de *Merwestroom*.

SCHIEDAM is eene kleine en onbemuurde plaats, die eger stem in staat heeft, zy ligt niet verre van de plaats, daar 't riviertjen de *Schie* in de *Maas* uitwatert.

SCHOONHOVEN is mede niet groot, doch zeer wel *gesterkt*, en dient dus mede voor een der *Hollandische Vestingen*, liggende aan den rechter-oever van de Lek.

DE BRIEL ligt op 't eiland *Voorn*, aan den mond van de *Maas*, mede een *Hollandische Vesting*, en daar van aanmerklyk, dat deeze stad by den aanvang der *Spaansche oneenigheden* de *eerste* is geweest, die van de *Staatschen* ingenoomen, en hier door de grondslag tot de vryheid van de Republiek gelegd is, in 1572.

Behalven die drie *gemelde Vestingen*, die te gelyk *stem hebbende* steden zyn, heeft 'er *Holland* meer, die ter *beveiliging* van deeze Provincie in 't byzonder dienen, en op kosten van dezelve *onderhouden* worden. Van welke vestingen egter de voornaamste *Sterkte* in de overstromingen, die rondom dezelve, in tyd van nood, gemaakt konnen worden, bestaat. Haare ligging in opzigt tot elkanderen is zo gerigt, dat zy de *Oostlyke* en *Zuidlyke grenzen* der Provincie als een *ringmuur* insluiten, als **NAARDEN**, **MUIDEN**, **WEESP**, de **NIEUWERSLUSCHE SCHANS**, liggende voor aan 't *Canaal*, dat uit de *Vecht* naar den *Krommen Amstel* loopt; welke schans, daar zy eenigen tyd vervallen was geweest, voor weinige jaaren weer is hersteld geworden. **WOERDEN** door de *Franschen* geweldenaarjen in 1671 en 1672 zeer vermaard. De **WIERIKKER-SCHANS**, een weinig *Wesiwaards* van *Woerden*, aan den ouden *Rhyn*

OUDEWATER, **NIEUPOORT**, welk steedjen voor 't eerst gesterkt is 1673. Zynde eene *heerlykheid* behorende aan 't *Vorstelsk Huis van Orange*. Voorts **LOEVESTEEN** op de westlykfte punt van de *Boismelerwaard*, schuins tegen over *Corinchem* gelegen; welke schans te gelyk een *gevangenhuis van staat* is. **WOUDRICHEM** ook **WOKUM** genoemd. **HEUSDEN** benevens de daar by liggende *schans te Neer-Hemert*; die ook weer is hersteld geworden. **GEERTRUIDENBERG** aan den *Biesbosch*. De **KLUNDERT** te vooren een dorp **NIERVAAKT** genoemd, doch versterkt in 1583. met eene daar tegen overliggende schans **BLOEMENDAAL**.

De **WILLEMTAD** in 158, door **WILLEM I.** gesticht: welke drie laatstgemelde steden benevens derzelver ommelanden, gelyk ook *Zevenbergen*, als heerlykheden onder de *Domeinen* van 't *Vorstelyk huis van Orange* behooren: digt by de *Klundert* ligt nog een overblyffel van eene *kleine schans* **BALACQ** genoemd, doch die geheel vervallen is. En eindlyk **HELVOETSLUIS** op 't eiland *Noorn*.

II De *stem hebbende steden* van **HOORD-HOLLAND** en **WEST-VRIESLAND** zyn *Zeven*, en volgen in rang op deeze wyze, **ALKMAAR**, **HOORN**, **ENKHUIZEN**, **EDAM**, **MONNEKENDAM**, **MEDENBLIK** en **PURMERENT**

ALKMAAR is een landstad liggende byna in 't middenpunt van dit deel der Provincie.

Doch **HOORN** en **ENKHUIZEN** aan de *Zuider-Zee*.
en

en zyn daar door ook zeer neeringryke *Koopsteden*, voornamenlyk ENKHUIZEN, welker ingezetenen sterk in de Haring-vistchery doen.

EDAM is een weinig van de *Zuider-Zee* verwyderd, doch heeft gemeenschap met dezelve door eene gerieflyke haven.

MONNEKENDAM ligt een uur gaans Zuidwaarts van Edam en aan de *Zuider-Zee*, welke stad haaren naam ontvangen heeft van een naby gelegen *meirtjen* 't *Monneke-meir*, welks water hier door een *sluis* in de *Zuider Zee* loopt.

MEDENBLIK is de uiterste stad van *Noord-Holland* insgelyks aan de *Zuider-Zee*.

Doch PURMERENT ligt landwaards in, een uur ten westen beide van Edam en *Monnikendam*, aan 't einde van de *Parmer*, een geweze meir 1620 drooggemaalen, waar van de stad dezen naam ontvangen heeft.

Behalven deeze *algemeene verdeling van Holland*, in de *Noorder- en Zuider-Quartieren*, is dezelve Provincie ten *platten Lande* nog *onderdeeld* in BALJUW- of HEEMRAADSCHAPPEN, met de daar onder liggende *vlekken en dorpen*, welke haare byzondere *Regtbanken* hebben, alle *ondergeschikt* aan 't *Hof van Holland*, en aan den *Hoogen Raad over Holland, Zeeland en West-Friesland* in 's *Stage*. Onder deeze komt (om van *kleinere Regtbanken* niet te gewagen).

I. 't *Eerst* in *aanmerking* 't *eigenlyk gezegde ZUID-HOLLAND*, waar door vooheen verstaan werd de zogenoemde GROOTE ZUIDHOLLANDSCHE WAARD, liggende meest in 't Zuiden van DORTRECHT, waar naar zy ook de DORTSCHE WAERD genoemd wordt. Doch die eene groote *verandering* ondergaan heeft in 1421, wanneer op *St. Elizabeths-nacht* door eenen vreeslyk sterken stormwind, die 't water van de *Merwe* deed opzwellen, de *dyk* (zo sommigen zeggen aan den *ouden wiel*, één der killen by *Werkendam*) doorbrak, waar door deeze *gansche Waerd* overstroomde, en *twee-en-zeventig dorpen*, met derzelver inwooners, jammerlyk te gronde gingen; zynde hier van nog een overblyffel der zogenoemde *verdronke Zuidhollandsche Waerd*, anders de *Biesbosch* of 't *Bergscheveld* geheeten. Sommigen van deeze dorpen zyn egter naderhand weér als uit 't water opgekomen en bedykt.

Van deezen GROOTEN ZUID HOLLANDSCHEN WAERD is dan nu nog overgebleeven 't LAND VAN ALTONA 't

welk weleer aan den te *Brusfel* onthoofden *Graaf van Hoorn* toekwam, doch door deszelfs weduwe verkogt is voor f 50,000 aan de Staaten van *Holland*, die dit federt onder hunne Graaflyke domeinen gerekend hebben. 't Heeft zynen naam ontvangen van 't *Kasteel Altena*, 't welk 1393 door ALBRECHT VAN BEIJEREN Graaf van *Holland*, verwoest is, zynde de *Heuvel*, waar op 't zelve geftaan heeft, nog te zien in de nabuurfchap van *Almkerk*.

Ook 't *LAND VAN HEUSDEN*, naar de stad *Heusden* dus genoemd, 't welk zich Oostwaards uitftrekt tot aan de rivier de *Diest*, en verfcheide dorpen onder zich heeft.

Hier aan volgt de ZOGENAAMDE *LANGESTRAAT*, vervattende zes byzondere Dorpen, die nog onder 't *Bosjuwſchap van Zuid-Holland* behooren, naamlyk *Raanſdonk*, *Waspik*, *Kapelle*, in onderſcheiding van meer andere dorpen van deezen zelfden naam, 's *Grevelduin-Kapelle* genoemd, voorts *Bezoyen*, *Sprang* en 's *Gravenmoer*. Deeze landftreek is zeer beroemd wegens haar kostlyk en oervloedig *Hooy*, dat daar word gewonnen op de landen welke langs de beide oevers van de oude *Maas* liggen, en van daar allerwege verzonden worden.

Behalven 't *Eiland van Dortrecht*, dat mede onder *Zuid-Holland* gerekend wordt, ziet men aan de overzyde van de *Merwe* de *ALBLASSERWAARD*, die tuſſchen deeze rivier en de *Lek* beflooten is, en den naam heeft van de rivier, *Abblas* die langs 't dorp *Abblas* by *Abblaserdam* in de *Merwe* valt.

Oostwaards van deezen Waard is 't *LAND VAN GORINCHEM*, ook 't *LAND VAN ARKEL* genoemd, naar 't dorp *Arkel* liggende aan den *Lingefroom*. Dit land wordt door den *Bazel* of *Souwendyk*, van den *Abblaswaerd* afgeſcheiden; en behoort benevens de Landen van *Vianen*, *Ilageſtein*, *Everdingen* en *Leerdam*, onder de zogenoemde *VYF HEEREN LANDEN*.

Aan de overzyde van de *Lek* ziet men den *KRIMPERWAERD*, zynde beſloten tuſſchen de *Lek*, den *Tſjel* en de *Vliet*. Welke deezen naam draagt naar 't dorp *Krimpen*, gelegen aan de *Lek*, ter plaatſe, waar die rivier in de *Merwe* valt.

2. Meer *Westwaards* en nader by de *Zee*, treft men aan *verſcheide Eilanden* die door de veelertei *verdeelingen* van de *Maas* gevormd worden, om welke reden eenige Aards-

Aardsbeschryvers aan die gansche freek den naam van **MAASLAND** geeven.

't Eerst voor aanliggende Eiland wordt *Tsfelmonde* genoemd. naar 't dorp *Tsfelmonde*, dat regt tegen over den *mond* van den *Tsfel* ligt.

Daar aan volgen de Eilanden **VOORN**, **PUTTEN**, **BEYERLAND** en 't **LAND VAN STRYEN**, die mede aldus genoemd worden naar byzondere *dorpen*, die de voornaamste daar van zyn; en welke niet dan door smalle wateren van elkanderen afgescheiden worden

In 't laatstgenoemde is digt by 't dorp *Stryen* 't *Stryen-Sas*, zeer ongelukkig vermaard geworden door den Prins **JAN WILLEM FRISO**, die daar, als hy uit het leger naar 's *Hoge* zoude reizen by 't overvaaren van 't *Hollandsch diep*, den 14 July 1711 verdronken is.

't Oostelykste gedeelte van dit Eiland wordt *Bonaventura* genoemd.

't Eiland **OVERVLACQUE** wordt van *Voorn* afgescheiden door 't *Haringvliet*; dewyl 't dus in 't Zuiden van *Voorn* ligt, daar van heeft het ook den naam van *Zuidvoorn* ontvangen; 't wordt **OVERVLACQUE** genoemd naar de Zandplaat de *Vlacque*, over of agter welke dit Eiland ligt, in opzicht tot *Voorn*. Men vindt op dit Eiland, dat ongemeen schoon *koorn* voortbrengt, zeer groote en volkryke *vlekken* of *dorpen*, als *Zommelsdyk*; een Heerlykheid, behoorende tot de Provincie *Zeeland*, voorts *Middelharnis*. *Stad aan 't Haringvliet*, den *Bommel*, *Oude* en *Nieuwe Tonge*, enz.

't Eilandjen **GOËREË** of **GOEDE-REDE** was vooreen van *Overvylacque* afgezondert, doch de opening die tusschen beide was, den *Hals* genoemd, door den tyd allengs verland zynde, is 't zelve 1751 door eenen *dam* aan *Overvylacque* vastgehegt.

Nog ziet men eindlyk ten Noorden van *Overvylacque*, midden in de *Maas* liggen 't Eilandjen **ROZENBURG**, 't welk binnen eenige weinige jaaren aan de Westzyde merkelyk is vergroot geworden, en op 't zelve ligt het dorp *Blankenburg*.

3. Hier aan volgt **SCHIELAND**, 't welk naar 't riviertjen de *Schie* genoemd wordt, aan 't welk legt 't dorp *Overschie*. Binnen dit Baljuwschap is ook *Delfshaven*, een vermaaklyk en digt bewoond vlek, 't welk de *Stad Delft* toebehoort, en aan dezelve tot eene *haven* verstrekt voor de Schepen, die de Oost-Indische kamer van *Delft* bezit.

4. **DELFLAND** word naar de Stad *Delft*, die 'er midden in ligt, dus genoemd.

Hier in liggen de aanzienlyke vlekken *Vlaardingen* en *Maasfluis*, van eenige verkeerdlyk *Maaslandfluis* genoemd, beide aan de *Maas*, en 's *Gravezande*, van ouds een tyd lang geweest de *verblyfsplaats* der *Graven van Holland*, en nu eene Heerlykheid behoorende aan den *Koning van Pruissfen*; gelyk ook 't daar by gelegene *Naaldwyk* benevens 't heerlyk lusthuis *Honslaardyk*, en eindelyk *Wazeringen*, welke goederen, benevens andere meer, herkomstig zyn uit de *erfenis* van *Koning WILLEM III.*

Nog zyn hier aanmerkelyk de dorpen *Monster*, ter *Heide*, *Loosduinen*, *Scheveningen*, *Ryswyk* vermaard door den vrede daar op 't huis te *Ryswyk* geslooten 1697, en eindelyk *Berkel*, benevens de *Tempel* en 't *Lusthuis Rodenrys*.

5. 't Grootste van alle de *Bajuwfchappen* van gansch Holland is **RHYNLAND**, 't welk benevens 't *Waterschap van Woerden*, zich oostwaards tot aan de Provincie *Utrecht* uitstrekt, en in *Opp.* en *Neder-Rhynland* wordt verdeeld. Daar in liggen langs den *ouden Rhyn* *Bodegraven*, by verkorting *Boref* genoemd, en *Zwadenburgerdam*, anders *Zwanmerdam*, of maar blootelyk *Damme* uitgesproken, welke twee dorpen 1672 door de *Franschen* uitgepiunderd en afgebrand zyn, en de inwooners jammerlyk mishandelt. Doch 1673 zyn de huizen weér opgetimmerd. Lager den *Rhyn* af, ligt het heerlyk dorp *Alphen*, dan *Koudekerk*, *Leiderdorp*, *Rhynsburg* en de beide *Katwyken*, waar van 't eene *Katwyk* aan den *Rhyn*, en 't andere *Katwyk op Zee* genoemd wordt. Niet verre van 't laatste liggen nog in *Zee*, de overblyffels van 't huis te *Britten*, 't welk voorheen op strand gestaan heeft, en geweest is een *Tuighuis der oude Romeinen*.

6. Hier aan volgt **AMSTELLAND**, naar de rivier den *Amstel* die 'er midden doorfroomt, dus genoemd.

7. 't *Goyland*, waar in aan *Zee* liggen *Muiderberg* en *Huizen*.

8. **Kennemerland** is een *Bajuwfchap* 't welk tot *Noord-holland* behoort, daar in heeft men de stede *Beverwyk*, en daar digt by de overblyffels van 't *Kasteel Brederode*, welk het *Stamhuis* is van de oude *Graven van Brederode*, in de *Nederlandsche* geschiedenis vermaard. Ook *Egmond*, weleer een *Graaffchap*, 't welk den te *Brusfel* onthoofden *Graaf van Egmond* behoorde. Eigenlyk is 'er drierley *Egmond*, namelyk *Egmond op den Hoef*,
bin.

binnen en op Zee. Voorts *Zaanredam* by verkorting *Zar-dam*, aan den uitloop van de *Zaan*, een zeer bloeiende plaats, daar sterke handel gedreeven wordt, en meer andere dorpen.

9. *Waterland*, dat deezen naam met regt verdient, dewyl het door zo veele meiren en griften doorsneden wordt.

10. Eindelyk 't *eigenlyk gezegde West-Friesland*, 't welk den naam van 't uiterste gedeelte van *Noord-Holland* is, en opgevuld met eene menigte van dorpen; daar onder *Obdam* eene heerlijkheid, behoorende aan 't Hoog-Adelyk geslagt van *Wasenaar*; *Spanbroek*, *Winkel*, *Schagen*, *Callants-oog* en eindelyk de *Helder*, 't uiterste dorp van gansch Holland aan 't *Mars-diep* liggende. Tusschen *Callants oog* en de *Helder*, daar de duinen weggespoeld zyn, ligt een dyk, de *Zanddyk* genoemd, om deeze twee met elkanderen te vereenigen.

Men kan hier niet onaangeroerd laten de **EILANDEN**, die tot de *Hollandsche Provincie* behooren, die deels aan deels in de *Zuiderzee* liggen.

En wel.

1. **TEXEL** of *Tesfel*, in 't gezigt van de **HELDER**, aan de overzyde van 't *Marsdiep*; by dit Eiland is een bekwaame reë voor de in- en uitgaande Schepen, worden de de *Muskovische* reë genoemd, daar de Schepen onder 't getichut van eene Schans zeer veilig liggen.

Tot *Tesfel* behoort ook 't *Eijerland*; dat wel eer daar van afgescheiden, doch naderhand door eenen dyk daar mee vereenigd is.

En digt daar by *Flieland* aan den *Fliestroom*.

Deeze *Eilanden*, gelyk ook die verder Noordwaards daar aan volgen, zyn in vroeger tyden met de *vaste kust van Neerland* vereenigd geweest, maar door overstromingen daar van afgescheurd, gelyk dan ook langs derzelve kusten naar de zyde der *Noordzee* noch de *duinen* liggen, waar door dit land beveiligd wordt, tegen de *Zeebaaren*. Tegenwoordig zyn deeze *Eilanden* nog van zeer veel nut voor die Provincien, die aan de *Zuiderzee* paa-len, als *Holland*, *Utrecht*, *Gelderland* en *Friesland*, welker landen nu alleen, dewyl zy van duinen ontbloot zyn, door dyken gehouden moeten worden, dewyl die zelve *Eilanden* den vloed der *Zeebaaren*, die met de *Noordelyke* en *Zuidelyke winden* uit de *Noordzee* komen, eeniger maate sluitende, daar door beletten, dat dezelve met zo veel geweld, dan wel anders, op deeze dyken aanslaan.

In

In de *Zuiderzee* zelve ziet men de Eilanden *Wieringen*, *Marken*, *Urk*, en *Schokland*, op 't welk twee dorpen *Ens* en *Emmeloort* liggen, naar welke het Eiland zelfs wel eens *Ens* en *Emineloort* genoemd wordt.

Voorts treft men in: en aan: de *Zuiderzee* ook eenige *Zandplaat*en aan, die door de Schippers, welke deeze *Zee* bevaaren, zorgvuldig vermyd, en om die reden door baaken moeten worden aangewezen.

Regt aan den mond van 't *T* is 't *Pampus*, hoewel deeze naam ook gegeven wordt aan den doortogt, welke tuschen de beide droogtens ligt, en die egter geen behoorlyke diepte heeft om van de zwaarstgeladene Schepen te kunnen worden bevaaren, waarom dezelve geligt moeten worden.

Voorts 't *Enkhuizerzand*, 't *Kreupelzand*, *Monnekezand*, het zo genoemd *Meir* bezuiden *Wieringen*, de *Lutjeswaard*, 't *Breezand*, de *Waerd*, 't *Schuitenzand*, *Hendrik Tjaartsplaat*, en andere die voortyds drooge landen zyn geweest, maar van tyd tot tyd door 't *Zee* wáter verzwolgen.

Nog heeft men eindlyk in de *Noordzee*, by de kust van *Holland*, eene groote *Zandplaat*, de *Bree-veertien* genoemd, dewyl zy doorgaans van 14 vademen diepte is.

Men mag nog als een *aanhangfel* tot *Holland* brengen eenige *kleine heerschappyen*, die binnen deszelfs grenzen liggen, als niet alleen de *heerlykheden Asperen* en *Heukelom*, liggende beide aan de *LINGE*, welke de Souverainiteit van de Heeren Staaten van *Holland* erkennen, gelyk ook *Vianen* met deszelfs ommeland. 't welk, daar 't wel eer behoorde aan 't huis *van Brederode*, door de Staaten van gemelde Provincie aangekocht is; maar ook voornamelyk nog drie *heerschappyen*, die aan 't *Vorstlyk huis van Orange* in eigendom toebehooren.

Als *LEERDAM* met 't daar onder gerekend dorp *Schoonderwoerd*. Keizer *MAXIMILIAAN* de I. verhief dit tot een Graaffchap en beleende daar mede den Graaf *PHILIP van Nassau*, door wien het tot het tegenwoordige *huis van Orange* is overgegaan.

De *Baronie van Acquoy*, die daar tegen aanstoot, zynde een klein en geen aanzienlyk dorp, doch daar door aanmerkelyk, dat het is geweest de *geboorteplaats* van den *eroemde JANSSENIUS*, gewezen *Bisshop van Yperen*.

De *Baronie van Ysselstein*, zynde een steedjen met het daaronder behoorende dorp *Benschop*.

En

En eindelyk de *Baronie van Liesveld*, liggende tegen over *Schoonhoven*, hebbende een oul vervallen *Kasteel* van dien zelfden naam, benevens de beide Dorpen *Groot Ammers* en *Otteland*.

§. XIII.

U T R E C H T.

Draagt deezen naam naar deszelfs *Hoofdstad*. Voorheen was deeze *Provincie* een *Bisdóm*, hebbende de *Bischof*, in der tyd, behalven 't *Geestlyke* ook 't *waereldsche Regtsgebied*; doch de Bischof HENDRIK VAN BEYEREN, in eenen gevaarlyken oorlog gewikkeld zynde met den Hertog *Karel van Gelder*, en buiten staat om zich zelv' te verdedigen, verkogt in 1528 't waereldlyk bestuur aan Keizer KAREL den Vden, waar door deeze *Provincie* van een *Bisdóm* tot eene *Heerlykheid* werd.

Ondertusfchen is dit de oorzaak, waarom deeze *Provincie* nog heden door de wandeling 't *Stigt* ('t *Stift*) genoemd word, gelyk ook waarom in deeze *Provincie* ('t welk in geene der anderen plaats grypt) de *Geestelykheid*, bestaande in eenige gedeputeerden uit de *Kapittels der Kanunniken*, nog, benevens de *Ridderschap en Steden*, een lid van Staat, en wel 't *eerste* in rang, uitmaakt.

Deze *Provincie* ligt tusfchen *Holland* en *Gelderland* ingesloten, zynde deszelfs grenzen met die van *Holland* aan de Westzyde zeer door elkanderen geflingerd.

De oude *Rhyn* loopt midden door dezelve, met eene zeer langzaame drift van *Wyk* by *Duurbede*, waar dezelve, even bewesten de *Stad*; door eene *Sluis* uit den *Rhyn*, onzer door den dyk vloeit. Zy wordt tot aan *Utrecht* toe de *kromme Rhyn* genoemd, en vervolgens tot *Leiden* maar blootelyk de *Rhyn*. Dit water is met de *Lek* vereenigd door een *gegraaven Kanaal* van *Utrecht* tot aan de *Vaart* of *Vreeswyk*, tegen over *Vianen*, 'twelk de *vaartsche Rhyn* genoemd wordt, en 't welk door eene daartoe gemaakte *sluis* doorlaat alle de *Schepen*, die van den *boven Rhyn* naar *Utrecht* en *Amsterdam* moeten.

Ook vloeit uit den *ouden Rhyn* by *Utrecht*, de *Vechtstroom*, die by *Muiden* in de *Zuider-Zee* valt, en die aanmerkelyk is, wegens de ongemeen pragtige *Buitenplaat*.

plaatsen; die men langs deszelfs beide oevers vindt, meest behoorende aan Amsterdamsche Kooplieden.

Nog loopt door 't Stigt de *Eem*, die uit vericheide beeken in de *Veluwe* ontspringende, door *Amesfoort* naar de *Zuider-Zee* loopt.

't *Oostelyke gedeelte* dezer Provincie is niet zeer vrugbaar wegens de Zand en hei-agtige bergen, die daar zyn: doch naar *den kant van Holland* is de *Landsdouwe* zeer goed. bestaarde in wei- en bouwlanden. Ook wordt aan sommige plaatsen, namelyk by *Mydrecht*, *Vinkeveen*, *Breukelen*, *Maarsfen*, *Tienhoven* en *Westbroek* zeer goede turf gegraven.

't *Gantsche Sticht* wordt verdeeld in vier *Quartieren*, naamlyk, 't *Neder- en Over-Quartier*, 't *Eemland* en 't *Land van Montfoort*, welke yder onder eenen byzonderen *Maarschalk* staan, die van 't *hof van Justitie* af hangen.

I. In 't *NEDER-QUARTIER* is de stad *UTRECHT* de *Hoofdstad der geheele Provincie*, zy is groot en meer in de lengte dan de breedte uitgestrekt, ook zindelyk bebouwd, en pronkt met eenen zeer hoogen tooren, den *Dom* genoemd; is voorzien met eene vermaarde *Akademie*, die gesticht is 1636. Ook is de stad aanmerkelyk wegens het daar gesloote vereenigings verbond. *UNIE* genaamd in 1579. gelyk ook door den *Vrede*, waardoor de langduurige oorlog, wegens de Spaansche *Troonsopvolginge*, beëst wierd in 1712 en 1713.

II. In 't *OVERSTICHT* heeft men *RHENEN*, van ouds *Rhenanum*, naar den *Rhyn*, die daar voorby stroomt, dus genoemd 't is een kleine stad, doch met een fraaye *kerk en tooren* voorzien. Daar staat ook nog 't zogenoemde *hof*, zynde geweest de verblyfplaats van den verdreven *Koning van Bohemen* en *Keurvorst van de Palts*, *FREDRIK de Vde*.

WYK is (zo men meent) dezelfde stad, die by de ouden met den naam van *Batavodorum* is bekend geweest, naar *BATO* den eersten bevolker van dit land, die deze stad, of immers het daar: by gelegen *slot* gesticht zoude hebben. Dit slot, dat egter nu geheel vervallen is, werd ook *Durostadium* en nu *Duurstede* genoemd, en naar 't zelve heeft de stad, om ze van andere steden dezès naams te onderscheiden, den naam van *Wyk by Duurstede* aangenomen.

Westwaards van *Wyk* liggen, langs den *ouden Rhyn* eenige *riddermaatige Hoffsteden*, die zeer bekend zyn, als *Har*.

Hardenbroek, Sterkenburg en Beverwaerd. Ook 't dorp *Zeyst*, zeer befaamd wegens de menigte der daar zich onthoudende *Hernhutters*.

En meer ten oosten *Leersum, Amerongen, Veenendaal* en andere dorpen.

III. In **EEMLAND** is de eenigste stad **AMESFOORT**, welke in grootte na *Utrecht* volgt, van waar zy vier uren gaans ligt in 't Noord Oosten, aan den voet van 't bergte, dat naar deze stad den naam heeft. Men meent dat de stad voorheen *Eemsfort* zou genoemd zyn naar de rivier de *Eem*. De ingezetenen generen zich daar meest met de *tabaks planting*.

Even ten Noord-Westen van *Amesfoort* ligt het dorp *Zoest*, en een weinig verder 't *Lusthuis Zoestdyk* met eene treflyke *Diergaarde*, behorende aan 't *huis van Orange*.

Langs de *Eem* ziet men nog de overblyffelen van 't *huis ter Eem*, dat van ouds vermaard geweest is.

Ook 't dorp *Bunschoten* en meer andere.

IV. In 't **LAND VAN MONTFOORT** heeft men niet dan:

De stad **MONTFOORT**, de laatste en kleinste van alle. Voorheen was zy van eenig aanzien, doch is door eenen geweldigen brand zeer beschadigd, en ziet 'er thans vervallen uit.

Tot deze Provincie worden nog gerekend eenige kleine, daar van afgescheide stukken, als de *Lopiker-waerd* tusfchen *Tsfelstein* en *Schoonhoven*.

Ook de dorpen *Willigen* en *Willige Langerak* aan de weérzyden van de *Lek*.

Voor 't laatst staat hier nog aan te merken, dat aan de Oost-zyde dezer Provincie, genoegzaam langs den rand in de jaaren 1745 en 1746 eene *linie* aangelegt is, welke beginnende van even boven *Rhemen* by de uitwatering van de *Greb*, van daar voortgetrokken werd tot *voorby Amesfoort*, doch daar is blyven steeken: deze *linie* zou dienen om deze *Provincie*, gelyk ook *Holland*, tegen den inval der vyanden te dekken, gelyk men dan ook tevens een ontwerp had, om al 't *land* voor die *linie* tot meer bevestiging derzelve, door behulp van *sluizen* en *dwardsdyken* in tyd van nood *onder water te zetten*.

't Hertogdom

G E L D E R L A N D.

Werd eertyds *GELRE* genoemd naar de stad *Celder*; die 'er toen, wanneer deze *Provincie* nog in haar geheel en op zich zelve gerekend werd, de *Hoofstad* van was; doch dit gedeelte, in welke de stad *Celder* ligt, is 'er nu van afgezonderd, en wordt *Oppen- of over Gelderland* genoemd, in onderscheiding van dit *Celderland*, 't welk hier als een der *VII. Provinciën* voorkomt, aan 't welk men dan den naam geeft van *NEDER-GELDERLAND*.

Dit *Gelderland* zou eigenlyker wyze gesproken maar **DIT TWEE QUARTIËREN**, namelyk van *NIMWEGEN* en *ARNHEM*, bestaan; doch 't *Graaffschap ZUTPHEN*; dat wel eer eene *byzondere Provincie* op zich zelve was, is na den *Munsterschen Vrede* de *Geldersche Provincie* ingelyfd als een *derde Quartier*, waarom dan ook de *Staatē dezer Provincie* genoemd worden *Staatē, des Hertogdoms Gelderland* en des *Graaffschaps Zutphen*.

Van *Lugtgesteldheid* is deze *Provincie* ongetwyfeld de *gezondste van allen*.

Ook is 'er de *grond* aan de meeste plaatsen, zo men eenige schraale *bergstreeken* in 't *Quartier van Arnhem* en eenige *broek- of veenagtige plaatsen*, in 't *Quartier van Zutphen*, uitzondert; zeer vrugtbaar. men vindt 'er schoone *boomgaarden, weilanden* en meest *bouwlāden*; doch de ingezetenen zouden 'er ongelijk meer vrugten van kunnen trekken, zo de sterke doorwellinge van 't water, by hoge rivieren sōmmige landen, wat laag liggende, laat in 't voorjaar, niet zo zeer deeden ondervloeyen, als men nu zedert eenige jaaren ondervonden heeft.

Behalven den *Rhyn* en deszelfs drie gemelde *armen*, en de *Maas*, zo heeft deze *Provincie* nog haare byzondere en *kleindere rivieren*, als de *Linge* die tuschen den *Rhyn* en de *Waal* vloeyende, zich by *Gorinchem* in de *Merwe* ontlast. De *Grift*, die by *Hattē* in den *Tysel* stroomt; ook den *ouden Tysel*, die by *Doesburg*, en de *Berkel*, die by *ZUTPHEN* zich met den *Tysel* vermengen.

In de beschryving der *steden* en andere *mērkwaardige plaatsen*.

plaatsen van Gelderland, de Quartieren volgende komt ons

I. Eerst voor 't **QUARTIER VAN NIMMEGEN**, 't welk dus genoemd wordt naar deszelfs *hoofdstad, Nimmegen*, hoewel deze in een zeker opzigt als de *hoofdstad* der geheele Provincie mag erkend worden, dewyl zy dit voorrecht deelt met de *hoofdsteden* der twee andere *Quartieren*, om dat de *Vergaderingen* van de *Staat*en der geheele Provincie (de *Landdags* vergaderingen genoemd) tusfchen deze drie steden r'elkens verwisfeld worden.

NIMMEGEN, of eigentlyk *Nieuw-Megen*, ligt voor 't meerder deel op eenen berg, aan den *slinker-oever* der *Waal*, die voor deze stad 't allerdiepste is; voorheen was zy een vrye *Rykstad*, welker gewoone *wapen* (eene dubbelen *Arend*) zy ook nog ter gedachtenis daar van voert, hebbende toen onder zich eene streek lands die daarom ook nog 't *Ryk van Nimmegen* genoemd wordt. Zy heeft een oud en pragtig *Slot*, door Keizer *KAREL de Groote* gesticht, 't *Valkenhof*; zynde de verblyfplaats van den *Burggraaf* in der tyd. De Stad is zeer *sterk*, doch heeft een zeer talryke bezettinge van noeden om ze wel te verdedigen, wegens de verre uitge strektheid van haare buitenwerken. Ook is zy zeer aanmerkelyk, wegens de daar gesloten vrede 1678.

Tegen over de Stad lag voorheen de Schans *Knodzenburg*, door Prins *MAURITS* gesticht 1585, doch nu geslegt.

Van hier naar *Arnhem*, is in 16c8 een *Kanaal* gegraven, op kosten dezer beide steden, gaande van *Lent* door *Elst* tot voorby *Elden*, en dus de *Linge* doorsnydende: (doch is thans onbruikbaar en verstop).

Lager de *Waal* af treft men ter regter-zyde aan de Stad *THIEL*, en ter *slinker-zyde* *BOMMEL*, ook *Zalt-Bommel* genaemd, aan de *Maas* gelegen. Deze zyn twee kleiner steden, doch die ook stem in Staat hebben.

Tusfchen *Thiel* en *Bommel*, aan 't *Kanaal*, dat de *Waal* en *Maas* met elkanderen vereenigt, ligt de *Schans Sr. Andries*, die in eenen zeer goeden staat is.

Doch de *Schans Voorn*, die omtrent een uur gaans hooger en nader by 't dorp *Herwaarden* lag, is (schoon zy in de meeste *kaarten* nog plaats vindt) r'eenemaal geslegt.

Ten platten Lande is dit Quartier verdeeld in ZES **AMBTMANNYEN**.

I. 't **RYK VAN NIMMEGEN**, waarvan altoos Ambr-
man

man is de *Burggraaf* in der tyd, zynde in die hoedanigheid ook altoos president, niet alleen in de *Quartiers*, maar ook in de *Landschaps vergaderingen*.

2. In 't *Ambt tusſchen Maas en Waal*, by verkorting **MAAS-WAAL** genoemd, vind men de heerlijkheid *Baſenburgh*, een vlek met een zeer oud *Slot*, behoorende aan 't Graaflyk huis *Benthem-Steinfurt*.

3. Het derde *Ambt* wordt de **OVER-BETUW** genoemd.

Hier meê was voorheen genoegzaam vereenigd, die van ouds vermaarde **SCHENKE-SCHANS**, liggende egter op een foort van Eiland, in den hoek daar de *Waal* zich van den *Rhyn* plag af te ſcheiden, welk Eiland 's *Gravewaard* genoemd werd. Deze Schans was 1586 gebouwd door den Gelderſchen Overfte **MAERTEN SCHENK**, doch is nu door de verandering van 't bedde der rivier (den *Rhyn*) van de *Betuwe* afgezonderd, en dezelfs vestingwerken door 't water geheel bedorven.

Digt by *Schenkeſchans* zyn nog eenige overblyffels van het van ouds beroemde *Tolhuis*, behoorende onder 't gebied van den *Koning van Pruifſen*, by welke plaats de *Franschen* 1672 over den *Rhyn* trokken, toen zy de Nederlanden vyandlyk overvielen.

Lager den *Rhyn* af is 't dorp *Panderen of Pannerden*; daar 't Kanaal begint, dat naar 't zelve 't *Panderſche gat* genoemd wordt.

4. De **NEDER-BETUWE**, is een ambt op zich zelve, paalende aan de *Over-Betuwe* westwaards.

5. 't *Vyfde Ambt* beſtaat uit twee byzondere deelen, door de *Waal* van elkanderen afgeſcheiden, naar de beide ſteden *Thiel* en *Bommel*, de **THIELRE- en BOMMELRE-WAERD** genoemd.

6. Nog kan men als een zesde *Ambt* aanmerken dat van **BEEST**, doch 't welk zeer klein is, vervattende behalve *Beest* zelf, een vlek aan den *Lingeſtroom*, niet meer dan een dorp, *Renoy* genoemd.

Aan de *Staaten* van dit *Quartier van Nimmegen* behoorde weleer 't *Graaffſchap Kuilenburg*, die 't zelve 1720 gekogt hadden voor f 800,000 — : — : van **ERNST FREDERIK**, *Vorst van Saxon Hilburghauſen*, die 't zelve geërft had van zyne Moey, van moeders wegen, de Vorſtin **LOUISA ANNA**, dogter van den *Vorst GEORGE FREDERIK van Waldek*. Doch de *Staaten des Quartiers* hebben dit *Graaffſchap* in 1748 geſchonken aan wylen

len zyn Doorl. Hoogheid WILLEM de IV Prins van Oranje, aan wiens geslacht het zelve nog behoort.

Dit Graaffchap is niet zeer groot, behelzende, behalven de Stad *Kuilenburg*, die dus genoemd wordt, dewyl zy wegens de laagte van haaren grond als in eenen *kuit* gesticht is, niet meer dan twee dorpen, en twee *gehugten*. Raakende aan de Stad, plag wel eer een zeer aanzientlyk *Stor* te staan, zynde het *Hof der oude Graven*, doch dit is, na dat 't door den tyd zeer vervallen was, afgebroken, zo dat 'er niets dan een hooge *tooren* ter gedachtenis van is overgebleven.

Niet verre van daar ligt het GRAAFSCHAP *BUREN*, zynde ook op zich zelve *Souverain*, en eene bezittinge van 't *Vorstlyk Huis van Oranje*, aan welke 't zelve gekomen is, door 't huwlyk van Prins WILLEM I. met ANNA van *Egmond*, dogter van Graaf MAXIMILIAAN. Hier heeft men, behalven 't stedeke *Buuren*, dat met een pragtig *Kasteel* pronkt, ook nog zes dorpen.

II. Het TWEEDE QUARTIER is dat van ARNHEM, 't welk anders ook den naam van VELUWE draagt.

ARNHEM, de *Hoofdstad* van dit *Quartier*, ligt op 't hangen van eenen berg, aan den regter oever van den *Rhyn*, over welke daar een *Schipbrug* ligt. De Stad is niet zeer groot, doch regelmatig *gesterkt*: binnen dezelve heeft het *Hof Provinciaal* geduurig zyn verblyf.

Lager den *Rhyn* af heeft men WAGENINGEN, een klein steedjen doch net bebouwd, in welkers nabuurschap veel *tobak* geteeld wordt.

HARDERWYK en ELBURG, liggen beide aan de *Zuiderzee*. In de eerste is een *hooge School* gesticht in 1600.

HATTEM niet verre van den *Tysel* liggende, is de kleinste van alle de steden op de *Veluwe*, egter heeft zy zo wel als de vier andere steden, stem in Staat.

Ten *platten Lande*, is de gansche *Veluwe verdoeld*, in 't LANDDROST-AMBT VAN VELUWE en het RICHTER-AMBT van den VELUWE-ZOOM: en de HERRLYKHEID 't Loo.

't LANDDROST-AMBT, is weér gesmaldeeld in de OVER- en NEDER-VELUWE.

Hier treft men aan 't vlek *Nieuwkerk*, door bekende *Kerkelyke* zaken zeer befaamd geworden, ook *Scherpenzeel*, *Barneveld*, *Lunteren* en andere groote dorpen.

Op den VELUWE-ZOOM ligt het dorp *Dieren*, en daar by 't *Lusthuis* van dien zelfden naam, 't welk aan zyn Doorl. Hoogheid behoort.

Ook *Middachten*, *Rozendaal* en de *Doornwaerd*, alle voortreflyke *Lusthuizen* en heerlykheden.

De HEERLYKHEID 't LOO, voert deezen naam naar 't Vorstelyk Lusthuis 't LOO, behoorende aan 't huis van Oranje, gelyk ook de ganfche Heerlykheid zelve, onder welke gerekend worden de dorpen *Appeldoorn*, *Beekbergen* en *Loenen*.

III. Als een DERDE QUARTIER deezer Provincie wordt gerekend het GRAAFSCHAP ZUTPHEN, hebbende deezen naam naar de Stad ZUTPHEN, liggende aan den *Yffel*, ter plaatfe daar de *Berkel* in dezelve zich ontlaf, voor welke 't land aan dezelfs Zuid-Oost-zyde kan onderwater gezet worden; behalven dat de Stad zelve door bekwaame *Vestingwerken* redelyk verfterkt is.

DOESBURG ligt drie uren gaans hooger den *Yffel* op, daar zich de *oude Yffel* en de *Nieuwe* met elkanderen verenigen.

Die Stad werd eertyds *Drusus-Burgt* genoemd, naar den Romeinfchen veluheer DRUSUS, Stief-Zoon van den Keizer AUGUSTUS, die daar een *Burgt* of *Slot* geficht had. Deeze Stad is ook tamelyk verfterkt.

Nog vindt men landwaards in, de *Steedjes* LOCHEM en DEUTEKOM, doch die van niet veel belang zyn.

GROL werd van ouds GROENLO genoemd, en was zeer *sterk*, zo door de *natuur* (liggende fchier rondsom in de moerassen) als door de *kunst*. In den *Spaanfchen Oorlog* is dit steedjen zeer vermaard geworden door de menigvuldige belegeringen die 't ondergaan heeft. Thans zyn dezelfs vestingen geflegt.

Deeze vyf Steden hebben *stem in Staat*.

't *Binneland* van dit *Quartier* is in verfcheide AMB-
TEN en HEERLYKHEDEN verdeeld.

Waar van 't grootfte is 't LANDDROST-AMBT VAN ZUTPHEN, waar in, behalven verfcheide dorpen, ook de heerlykheid *Bronkhorst* ligt, van ouds een *Graafschap* in de *historien* vermaard.

Ook 't SCHOUT-AMBT VAN ZUTPHEN, Noord-
waards daar aan ftootende.

't RIGTER-AMBT VAN DOESBURG, met de daar onder behoorende dorpen.

De BANNERY VAN BAAR EN LATHEN, en daar in *Schans Gelders-oordt*.

De Heerlykheid BREÉVOORT, met een *gefterkt ste-
deken* van dien zelfden naam, behoort aan 't *Vorstelyk
Huis van Oranjen*.

Daar by ligt de Heerlykheid **LIGTENVOORDE**, behoorende aan den *Baron van Heide*.

De *Baronie van Wijch*, en daar in 't stedeke *Burg of ter Burg* aan den *Yffel*.

'T **GRAAFSCHAP 'S HERENBERG** is tamelyk uitgestrekt, en behelst, behalven 't *steedjen* 't welk een Slot heeft, waar op de Graaf (zynde geweest **JAN BATLIST Graaf van Hobenzollern**, die van den Roomfchen godsdienst was) zyn verblyf hieldt, ook eenige *dorpen* en verscheide *Adelyke huizen*.

Aan de Munstersche grenzen ziet men de **HEERLYKHEID ANHOLT**, behoorende aan den *Rbyn-graaf van Salm*, die ook *Roomfch* is. Doch tusschen dezen en de Staaten der Provincie is al voor lang verschil geweest, of *Anholt* tot *Duitschland* of tot *Gelderland* moet gerekend worden.

Een dergelyk verschil greep voor dezen plaats omtrent de **HEERLYKHEID BORKELO**, welke op de Noordlyke grenzen van 't *Graaffchap Zutphen* ligt, tusschen gemelde Staaten en den *Bisschop van Munster*; doch dit is ten voordeele der Provincie beslist in 1615. Deeze Heerlykheid weleer de Graven van *Stirum* toekomende, is voor eenige jaaren verkogt, en behoort den Grave van *Flemming in Saxon*.

Hier in ligt het *Steedjen BORKELO*, aan de Rivier de *Berkel*, die aan 't zelve den naam geeft; voorheen was het met een treflyk Slot voorzien, doch 't welk nu voor een gedeelte afgebroken, een zeer treurig gelaat vertoont;

§. XV.

Op Gelderland volgt de Provincie

O V E R Y S S E L.

Welke deezen naam van den *Yffelstroom* ontvangen heeft, zynde *Overyffel* zo veel gezegd als 't Land, dat *over* den *Yffel* ligt. De gevoeglykheid dezer benaaming zal nader blyken, als men aanmerkt, dat dit Landschap voorheen behoord heeft aan den *Bisschop van Utrecht*, in der tyd, en toen het *Overficht* genoemd werd; doch de te vooren gemelde Bisschop **HENDRIK van Beyeren** heeft in 1528 de waereldlyke regeering daar van, zo wel als van *Utrecht* zelve, aan Keizer **KARL V** afgestaan; van wien het sedert dien tyd, gelyk ook van zynen zoon **PHILIPS II**, onder den

rytel van eene *Heerlykheid* bezeten is, tot op het in 1579, gesloten vereenigings verbond.

De *grond* is aan de meeste plaatsen laag, uitgezonderd omtrent in 't midden, daar een *gebergte*, dat egter niet hoog is, zich van 't Zuiden naar 't Noorden uitstrekt. Ook ziet men aan eenige oorden *Moerassen* en *Veenen*, waar uit turf gehaald wordt. Om deze reden is het Land hierniet zo vrugbaar dan wel elders.

Behalven den *Yffel* die zich by *Kampen* in de *Zuider-Zee* ontlast, welke de voornaamste rivier is; heeft men daar 't *Zwarte-water*, de *Vecht* (van de Hollandsche te onderscheiden) die in 't Graafschap *Bentheim* ontspringende, door deze Provincie stroomt, en tusschen *Zwolle* en *Hasfelt* zich in 't *Zwarte water* uitstort; wyders de *Regge* die in de *Vecht* valt beneden *Ommen*, en de *Schipbeek* die zich te *Deventer* met den *Yffel* vereenigt, alleen in 't najaar en des winters voor kleine schuiten vaarbaar.

De geheele Provincie wordt verdeeld in SALLAND, TWENTE en VOLLENHOVE.

I. SALLAND zo veel als SAALLAND, 't Land der oude SALIERS; waar langs de *Yffel* stroomt, toen *Sala* naderhand *Isala* (dat is het water *Sala*) geheeten: heeft drie groote steden, de eenigste der Provincie die daar gewoonlyk stem in Staat hebben, te weeten *Deventer*, *Zwolle*, en *Kampen*. Gelyk ook de Vergadering van Ridderfchap en steden, de Straaten dezer Provincie, die uit Edellieden en uit de gedeputeerden dezer drie steden bestaat, beurtelings dan in de eene dan in de andere gehouden wordt.

DEVENTER aan den regter oever van den *Yffel*, over welke daar een *Schipbrug* ligt, is eene oude en wel gesterkte stad, voorzien van een doorluchtige school, en bloeiende door den Koophandel.

ZWOLLE eene schoone stad aan de *Aa*, daar 't *zwarte water* begint, ligt omtrent een half uur gaans van den *Yffel*, en wat verder van de *Vecht*, doch is met deze laatste rivier vereenigd door een grift, de *nieuwe Vecht* genoemd; en met de *Zuider-Zee* door 't *Swarte water*. Zy is gesterkt en had vertyds allen naar den *Yfelkant*, drie Schansten met liniës aan elkanderen getrokken, en aangelegt, om in tyd van beleg, onverhinderd eenige versterking uit het Geldersche te ontvangen. De liniës en eene van die Schansten zyn geslegt. De twee andere zyn nog in wezen, doch onbruikbaar.

KAMPEN aan den linker oever van den *Yffel*, is zo groot niet als de twee gemelde steden, doch eenigzins ver-

versterkt, Deeze stad was eertyds met een brughoofd voorzien aan de overzyde des *Rijfels*, om de brugge daar overgeslagen te dekken.

Wat het platte Land betreft.

I. Het *Drostambt* van SALLAND, is 't eerste in rang, en de Drost altoos President in de Vergadering van de Staaten der Provincie. Dit *Drostambt* strekt zich uit over zeer veele onderhoorige vlekken en dorpen, en daar onder behooren ook de steedjes OMMEN en HARDENBERG.

By *Ommen* ligt de *Ommerschan*, met het zogenoemde *Nieuwe Retranchement*, en beneden *Ommen*, over de *Vecht*, niet ver van *Dalfsen*, 't *Stambuis* van de *Graven* van *Rechteren*, in de aeloude geschiedenisten zeer bekend.

2. Het *Drostambt* van YSSELMUIDEN, een dorp by *Kampen*, is ver nog na zo uitgestrekt.

3. Het *Hoofdschoutambt* van HASSELT, een stad aan 't *Zwarte water* gelegen, en *Hasfeler-ambt* is van belang.

Het *Ambt* KOLMSCHATE by *Deventer*, is aan die stad verpand, en zy heet daar de aanstelling van een Schout.

II. In TWENTE ' *Tubantia* in 't Latyn, eertyds de zetel der oude *Tubanters*) liggen eenige steedjes, meest onbemaurd, en, weinige uitgezonderd, zeervervallen, OUDENSAAL, zo veel als de oude *Stad* der *Saliers*, naderhand de hoofdstad van TWENTE; OOTMARSUM, dat nog den naam bewaart der oude *Marsen*. ALMELO een bloeiend en neeringryk steedjen, met het dorp *Vriezenveen* aan den *Grave* van *Rechteren* toe behoorende; ENSCHDE, zo veel als ENDSCHDEIDE, om dat het op de scheiding van ons land, en 't Westphaalsche ligt, tamelyk neeringryk; wyders DELDEN, GOOR, en RYSSEN.

1. Deze alle met de dorpen, en baurfchappen; behooren het *Drostambt* van TWENTE.

2. Doch DIEPENHEIM en *Haaksbergen*, waar van 't eerste een gering steedjen is, maaken hier een byzonder *Drostambt* uit.

III. Het *Drostambt* VOLLENHOVE, vervat de stad VOLLENHOVE, aan eenen inham der *Zuider Zee*, ook BLOKZYL en de KUINDER, twee kleine sterkten aan de zelfde *Zee*.

STEENWYK een stad wier vestingwerken in de Spaansche tyden gesterkt, doch nu vervallen zyn, aan de steenwyker *Aa* gelegen.

En eindlyk ZWARTE SLUIS, aan 't *Zwarte water* van waar dit steedjen, daar veel kalk gebrand wordt, zynen naam ontleent.

F R I E S L A N D

Is eene *Heerlykheid*, en heeft dezen naam ontvangen van de *Frisen* (*Frisii*) een oud en srydbaar volk, dat in deze gewesten zich al van zeer vroege tyden af heeft neêrgefligen.

't *Noord Westelyke gedeelte* dezer Provincie, 't welk naast aan de *Noord-Zee* ligt, heeft in gronds gesteldheid zeer veel overeenstemminge met *Holland*, zynde even zo voorzien van *schoone weilanden*, op welke niet alleen *Meikkooeyen* en *Offen*, maar ook eene menigte van *Paarden* onderhouden worden, die in grootte en sterkte weinig weêrgaâ hebben, en hier rondom in menigte worden opgekogt, waarom 'er dan in verscheide dorpen, als *Kollum*, *Berlikum* en anderen, jaarlyks veel *Paardemarkten* gehouden worden.

Aan den anderen kant is ook de grond zo *Veenagtig*, als in sommige plaatten van *Holland*, hoewel 'er de turf niet zo goed valt. Om deze reden zyn 'er ook veel *meiren* en andere *kleinder stilstaande wateren*, veroorzaakt door 't uitgraaven en baggeren van den turfgrond, onder welke *Fijzuffer*, *Heeger*, *Sloter*, *Koevorder*, *Tjeuker*, *Sneker* en *Bergumer meiren*, als de voornaamste in aanmerking komen.

Voor 't overige is het *Land* hier overal zeer laag, en dewyl de kusten, by *gebrek van duinen*, met *dyken* omringt zyn, zo is 't by harde stormwinden uit 't *Noord Westen*, aan 't gevaar van *overstrominge* onderworpen, zo deze dyken 't geweld der *Zee* baaren niet kunnen wederstaan, gelyk de ondervinding leerde in 1570 op den 1 November, warneer by zulk een doorbraak en daar op gevolgde *overstrominge* duizenden van menschen verdrinken zyn, deze wordt daarom heden by de inwoners den *Allerbeiligen vloed* genoemd.

Om 't overtoellig water, dat 's winters door den regen en sneeuw de landen bedekt, weêr *Zeewaards* afteleiden, zyn ze allerwege doorsneden met zeer veele griften, die in elkanderen loopen, en waarby hier en daar eenige *Molens* staan, dienende om den afloop van 't water te bevorderen.

De *Inboorlingen* dezer Provincie zyn in *inborst*, *kledinge* enz. van andere *Nederlanders* wat verschillende, doch alermeeest in de *spraak*, voornamelyk zo als zy van de *land-*
lic-

heden gebruikt wordt, hebbende eenige overeenstemming met de *spraak der Engelschen*.

De *gansche Provincie* wordt in drie QUARTIEREN onderscheiden, namelijk in OOSTERGOO, WESTERGOO en ZEVEN WOLDEN.

De twee eerste hebben haaren naam van derzelve gelegenheid; *Ooster-en Westergoo*, is zo veel gezegt als *Ooster-en Westerland*; want *Goo* of eigenlyk *Goww*, is volgens 't oude Duits een *Land* te zeggen.

Het derde Quartier heet *Zevenwolden*, dewyl dit land eertyds vervuld geweest is met *Wouden*, by de *Friesen* in die streek *wolden* genoemd, die waarfchynlyk *zeven* in getal geweest zyn.

Doch behalven deeze *algemeene verdeeling*, is yder Quartier nog onderdeeld in verscheide zogenoemde GRIETENYEN, van denzelven aart als de *Ambtmannynen* of *Drost-Ambten* in de andere Provincien; en tot deze *Grietenynen* behoren de *dorpen*, die hier doorgaans niet heel groot maar ongemeen *menigvuldig* in aantal zyn. (*)

In 't Quartier OOSTERGOO is voor eerst aantemerken LEEUWAARDEN, by de *Friesen* *Liewerden* uitgedrukt: een *schoone, groote en volkryke Stad*, liggende aan de *Samenvloeiing* van verscheide *wateren*, waar door de af en toevvoer van allerlei *Koopgoederen* voor dezelve zeer gemaklyk gemaakt wordt. Zy is ook de *Hoofdstad* der geheele Provincie; voor zo verre daar alleen de byeenkomst van de *Staten der Provincie*, en de zetel van 't *Hof Provinciaal* is, gelyk ook voorheen, toen deze Provincie benevens *Groningerland*, nog haare *byzondere Stadhouders* had, deze ook binnen die stad hunne *Hofhouding* plagten te hebben, doch des Zomers, op een *Lusthuis* niet verre van 't *Heereveen*, het *Oranje-woud*, genoemd.

DOKKUM is de andere stad van dit Quartier, veel kleiner van begrip dan *Leeuwaarden*, doch zeer net bebouwd, en liggende nog veel gelegener tot den *koophandel*, wegens haare *gemeenschap* met de *Zee*, door 't *Dokkumer-diep*, 't welk in de *Lauwer-Zee* valt. Die stad is te meer merkwaardig, dewyl zy de *geboorte plaats* is van den vermaarden *Wiskonstenaar* GEMMA FRISIUS.

In dit Quartier zyn ELF GRIETENYEN, namelijk I. *Leeuwaarderadeel* met 14 dorpen, onder welke meest beroemd is *Zwibem*, omtrent 1½ uur gaans ten zuiden van

Leeu-

(*) 'Er zyn eigentlyk 11 Steden en 30 Grietenynen in *Friesland*, van waar de *Spraak*: *alles op zyn elf en dertigste te verrichten* oorspronglyk schynt.

Leeuwarden; wegens den geleerden Nederlandschen Geschiedschryver VIGLIUS VAN AITA, die daar geboren is, en daarom van *Zwischen* werd bygenaamd. 2. *Ferwerdera-deel*, naar 't voornaamste dorp dat daar in ligt, *Ferwerd* genoemd, 't welk hier eens voor al dient opgemerkt te worden omtrent de benoeming van meest alle de andere. 3. *Westdongera deel*. 4. *Oostdongera-deel*. 5. *Kollumerland*. 6. *Agt Katspelen*. 7. *Datumera-deel*. 8. *Tistjerkeflera deel*. 9. *Smallingerland*. 10. *Jdaardera-deel*. 11. *Rauwerderbem*; ook naar 't dorp *Rauwerd* genoemd, dat zeer vermaard geworden is door de *Labbadisten*, die zich onderhielden in 't *Wieuwerder-bosch*.

II. In 't *Quartier WESTERGOO* liggen de *meeste steden*; namelijk:

FRANEKER westwaards van *Leeuwarden* aan de vaart, die van gemelde stad naar *Harlingen* loopt. De stad is klein; zy heeft eene *Akademie*, gesticht in 1585, die voorheen in grooten bloey geweest is.

HARLINGEN ligt aan Zee, is na *Leeuwarden* de grootste en aanzienlykste stad dergeheele Provincie, en door den *koopbandel* tamelyk welvaarende, ook is zy redelyk *gesterkt* geweest, en kan door eenen vyandyken aanval bedreigd wordende, door 't openen der sluizen van rondom in 't *water* gezet worden.

BOLSWERT is landwaards in gelegen 1½ uur van de Zee, op eene boven 't ommeland een weing uitsteekende *hoogte*, waar van zy ook den naam schynt gekregen te hebben, als *bol* zynde in haare uitgestrektheid.

Zuid-Oostwaards van daar ziet men **SNEEK** en **YLSR** dicht by elkanderen liggen, mede twee *kleine plaatszen*; *Tist* wordt by de *Friesen der Tist* genoemd, en is naauwelyks meer dan een vlek.

WORKUM, voorheen *Wolderkum* geheeten, ligt by de Zee, waar door de stad by westerlyke harde winden in groot gevaar is.

HINLOPEN is een oope en *onbemuurde* stad, aan dezelve Zee gelegen, een klein uur Zuidwaards van *Workum*.

STAVEREN was voorheen de grootste, rykste en befaamste stad van ganfch *Friesland*. Zy ligt op den westelyksten uitstekenden hoek van dit land, die de gedaante van een *Caap* heeft, uitziende op West-Friesland; door 't geweld der Zee baaren is egter die stad van tyd tot tyd in zo verre afgepoeld, dat er nu niet dan een gering overblyffel van te zien is.

In 't gezigt dezer stad; Zeewaards in, is het zogenoemde

VRIJ-

Vrouw-Zand, vermaard door een bekend geval van zekere ryke *Vrouw* binnen *Staveren* woonagtig, waar van men 't verhaal vindt in de *Cronyk van Staveren*, gevoegd agter *A. Westerman Chr: Zeevaart pag. 555.*

Dit Quartier is ten platte lande verdeeld in *Negen Grietenyen*, als 1. *Menaldumera-deel.* 2. *Frankera-deel.* 3. de *Bilt* in de *Oude en Nieuwe onderscheiden.* 4. *Barra-deel.* 5. *Bardera-deel.* 6. *Hennaardera-deel.* 7. *Wonsera deel*, waar in aan de *Zee* ligt het dorp *Makkum*, vermaard inzonderheid door de *kalkbranderyen* van *Zee-schulpen*, welke onder den naam van *Friesche kalk* van hier afgehaald wordt. 8. *Wimbritsera-deel* en 9. *Hemelumer-oudfert*, hier in ligt het dorp *Molqueren* digt by *Staveren*, aanmerkelyk zo wegens de sonderlinge spraak der inwooners als wegens de verwarde plaatfing der huizen, welke maakt, dat een, die 'er niet zeer bekend is, over al stuit en nergens te regte kan raaken; hoewel dit laatste eertyds erger was dan nu.

III. In 't Quartier *ZEVENWOLDEN*, is de eenigste stad *SLOTEN*, niet verre van de *Zuider-Zee* liggende, klein van begrip, doch bekend wegens den menigvuldigen doortogt.

Dit Quartier vervat tien *Grietenyen*, namelyk: 1. *Gaasterland.* 2. *Lemsterland*, waar in ligt de *Lemmer*, een dorp daar door zeer bekend, dat de meesten, die uit *Holland*, naar *Friesland* reizen, met een beurtschip van *Amsterdam* hier belanden, en de reis dan verder landwaards voorzetten. 3. *Donia-Werfal.* 4. *Haskerland.* 5. *Utingera deel.* 6. *Aengwerden.* 7. *Opsterland.* 8. *Schoterland*, daar in vind men 't *Heereveen*, een groot vlek, in 't welk zelfs in yder zevende Jaar de *Provinciale Synode van Friesland* gehouden wordt; digt by 't *Heereveen* ligt 't het *ORANJEWOOD*, een Lusthuis der *Erf-Stadhouderlyke familie.* 9. *Stellingwerf Oostereinde.* 10. *Stellingwerf Westeinde*, welke laatste de grootste van alle de *Grietenyen* is, behelzende 21 dorpen.

Behalven dit vaste Land behooren nog tot *Friesland twee Eilanden*, namelyk, *Ameland* en *Schiernonniksoog*, wordende 't water, dat deze Eilanden van *Friesland* afscheidt, het wad of ook in 't meervoudige de *wadden* genoemd.

Ameland staat egter niet onder 't bestuur van de *Staaten der Provincie*: het erkent geener anderen Heer, dan zyn Doorl: Hoogb: aen Heere Prins van *Oranje*, die daarom onder zyne tytels heeft, *onafbangelyk Heer van Ameland.*

De laatste en ook de laagste in rang onder de Provinciën is :

GRONINGERLAND.

Welke mede den tytel heeft van eene *Heerlykheid*, en den naam draagt naar de stad *Groningen*, die 'er de *Hoofdstad* van is.

Deze *Provincie* wordt door de rivier de *Lauwer* van *Friesland* afgescheiden, zy is omtrent eens zo klein als deze, doch heeft anders in *lugts-en gronds-gesteldheid*, met dezelve zeer veel overeenkomst; uitgezonderd, dat 'er meer *koorn* groeit, en dat ook dat gedeelte daarvan, 't geen naast aan *Drente* paalt, meer *Hei-en Zandagtig* is.

Zy wordt bewaterd door de rivieren de *Hunse* of 't *Leependiep*, het *Damsterdiep*, en 't *Schuitendiep*.

In 't algemeen is deze *Provincie* onderscheiden in de **STAD** met het daar onder behoorende *Regtsgebied*, en de **OMMELANDEN**: daarom wordt alles samen gemeenlyk **STAD EN LANDEN** genoemd.

I. De **STAD GRONINGEN**, die de *Hoofdstad* der geheele *Provincie* en de eenigste is, die *Stem in Staat* heeft (maakende alleen 't *halve Lid van Staat* uit), heeft (naar men denkt) dien naam ontvangen van de *groene Weilanden*, die dezelve van alle kanten omgeeven. Die *Stad* is groot en van binnen treflyk bebouwd: door derzelver gelegenheid bekwaam tot den *koopbandel*, dien de ingezetenen sterk dryven. Zy is van goede vestingwerken omgeeven: hier is ook een zeer bloeiende *Hoogeschool*, gesticht in 1614.

In de *Historien* heeft deze *Stad* eenen roem behaald door de dappere verdediging der *Soldaten* en *Burgers*, benevens de *Studenten* in 't vrugteloos beleg, door **BEREND VAN GALEN** *Bijfchop van Munster* in 1672.

't *Regtsgebied*, tot deze *Stad* behoorende, wordt het **GOORREGT** genoemd, en behelst *negen dorpen*.

II. De **OMMELANDEN** zyn verdeeld in **VIJF QUARTIEREN**.

I. 't **Eerste** is 't **WESTER-QUARTIER**, en wordt dus genoemd, dewyl 't het Westelykste gedeelte der *Provincie* is. stootende aan *Friesland*; dit land is zeer vervuld van *boschbaadjén*.

't Wordt weér *onderdeeld in verscheide byzondere landschap-*

schappen; als *Middagster*, *Vrederwold*, *Langevold* en *Ruisgevaerd*.

Men vindt 'er gene steden in, maar verscheide dorpen, onder welke *Grypskerke*, *Aduwert*, *Visuliet* enz. de voornaamste zyn.

2. *Hunfingoo*. zo veel gezegt als 't *Land aan de Hunse*, dewyl deze rivier aan de Zuid-Westzyde daar voorby stroomt.

Dit vervat ook verscheide onderdeelen, als de *Marren*, *Halve ambt*, *Ooster-ambt* en *Ubbinga*.

Daar in ligt de Schans *Zoltkamp*, aan den mond der *Hunse*, en eene menigte van dorpen.

3. 't *Derde Quartier* is *FIVELINGOO*, dus genoemd naar de *Fivel*, de rivier waar men hedendaags den naam aan geeft van 't *Damster diep*.

't Is onderdeeld in het *Hoogeland*, *Duirswolster*, en *Oostera*.

Hier vindt men *DELFT-ZYL*, zo veel gezegt als *Delf-Sluis*, een sterkte aan den mond van de *Fivel*, zynde voorheen in eenen goeden staat geweest.

Ook *DAM*, in onderscheiding van andere plaatsen dezzen naams *APPINGA-DAM* genoemd. Dit is een groot vlek, van binnen in alles naar een Stad gelykende, doch met geene muur noch graft omringd, dit vlek is zeer vermaard door eene bloeiende paardemarkt.

4. 't *OLDE-AMBT*, wordt in 't groote en in het kleine *Old ambt* verdeeld.

Hier is *WINSCHOTEN*, een klein stedeken zynde voorheen maar een dorp geweest, doch door de Staaten in 1593 met *vestingwerken* omringd, om den *Spanjaarden* 't stroopen in die Provincie te beletten, 't ligt aan een trekvaart, die van *Groningen* naar de *Nieuwe Schans* gaat.

Digt daar by liggen de *OUDE-WINSCHOTER-ZYL* en de *BRUGGE-SCHANS*.

En meer ten Noorden op, een soort van een Caap, die 't water den *Dollert* eindigt digt by de dorpen groot en klein *Termunte* lei wel eer de *OUDE-SCHANS*.

Hier aan grenst ten Zuid-Oosten 't *WESTER-WOLD*, door de wandeling *WESTWOLDINGER-LAND* geheeten, 't welk wel op het grondgebied dezer Provincie ligt, en in veele kaarten zo uitgebeeld wordt, als of 't 'er werkelyk toe behoorde, doch anders onder de landen der *Generaliteit* gerekend wordt; gelyk 'er dan ook jaarlyks twee Heeren Gecommitteerden uit den Raad van Staaten derwaards gezonden worden, om de daar liggende *Schansen*, die ter dek-

dekkinge dezer Provincie tegen 't *Munstersche* dienen, te Lezigigen.

Een dezer *Schansen* is de *BouRTANG*, liggende rondom in eene weke *moerassige landstreek*, die deze plaats voor den vyand genoegzaam ongenaakbaar maakt, wordende daarom het *Bourtanger moeras* genoemd.

Daar aan volgen, meer ten Noorden, op de grenzen van *Oost-Friesland*, de *OUDE* of *BELLINGWOLDER-SCHANS*, ook de *BELLINGWOLDER-ZYL*, of *Sluis* genoemd, 1583 door *WILLEM van Nassauw*, gouverneur van *Friesland* gesticht, en van binnen met een *Sluis* voorzien, waar door 't water van de *Westwolder-Aa* kan worden opgestopt, 't welk dan de omliggende laage landen doet onderloopen.

Nader aanden *Dollert* ziet men nog de *BONER-SCHANS*, en de *NIJWE* anders genoemd de *LANGE-AKKER-SCHANS*.

§. XVIII.

Tot een *aanhangsel* van de *Vereenigde Nederlanden* moeten wy kortelyk melding doen van 't *Landschap*.

D R E N T H E.

Dit wordt door sommige *Aardsbeschryvers* *voorkoerdelyk* aangemerkt als een *deel van Overijssel*, en ook in eenige *Kaarten* dus verbeeld: dewyl het tot *Overijssel*, geene nadere betrekking heeft dan tot de twee andere daar aan grenzende *Provincien*, *Friesland* en *Groningerland*.

Eigenlyk is *Drenthe* een *landschap* op zich zelve, doch staande onder de *bescherming* van alle de *Nederlandsche Provincien*; gelyk ook 's *Land's Staaten*, die meest uit *Edellieden* bestaan, zyn *Doori: Hoogheid* tot *Erf-Stadhouder* verkozen hebben, iets toebringen aan de gemeens lasten tot de *Generaliteits rekenkamer*, en eindelyk een *batayllon Infanterie* onderhouden ten dienste van den Staat.

De *grond* is hier allerwege zeer *schraal*, bestaande meest uit *moerassige Veenlanden*, uitgezondert dat men op 't *hooge* eenige *bosschen* aantreft en eenige *weilanden* langs de boorden der rivieren.

ASSEN is de *hoofdplaats*, daar de *zetel der Regeering* is, zynde maar een *vlek*,

Op de uiterste grenzen, digt aan 't *Graaffschap Bentheim*, ligt *KOEVORDEN* tusschen de *moerassen* ingesloten; een *sterke*

sterke plaats, die men voor den *stuwel* van gansch Nederland aan de Duitfche grenzen, heeft aan te zien; waarom dezelve ook op kosten van de algemeene Staaten onderhouden wordt, en met *Staats garnizoen* bezet. Zy is zeer vermaard geworden in de Oorlogen van 1672 en 1673.

Ook op de uiterfte grenzen, doch aan de andere zyde, vindt men **MEPPEL**, een klein en ongesterkt stedeken, doch vry wel bloeijende.

Ten platten lande is alles verdeeld in VI. zogenoemde **DINGSPILEN** of *Gerechtsbannen*, namelyk *Zuideveld*, *Beyle*, *Dieverden*, *Rolde*, *Noordeveld* en *Oostermoer*.

Daar liggen verscheide dorpen in, als *Roon*, en niet verre van daar de *Wulve-Schans*, *Zuidlaren*, *Rolde*, *Loon*, *Dieveren*, *Havelte*, *Koldeveen*, *Echten* naar welk dorp dat groote daarom liggende *moeras* 't *Echter-veen* genoemd wordt, *Zuidwolde*, *Zweel*, *Odoren* en daar by de *Valter-Schans*, *Emmen*, *Dalen* en daar by de *Schans ter Holle*, *Schoonebeek* en meer andere.

E I N D E.

168

12
~~14~~

DE ZEVEN VERENIGDE
NEDERLANDEN;
Afgebeeld door
W.A. BACHIERE
Indiant te Kullenberg;
Wagenaar te Amsterdam
by D. ONDER DE LINDEN.

De
Bree-veertien
een Landbank doorgaans
van 14 rademen diepte.

Schaal van 10 Hollandische Aalen of wien gaans.
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Aanwijzing der Tekenens.

■	En Stad.	■	En Schans.
□	En Vesting.	○	En Dorp.
✶	En Akademie.	⌘	En Kasteel of Lusthuis.

1874

1874

1874

